

KASVATUS

KASVATUSTEADUSLIK AJAKIRI
EESTI ÕPETAJATE LIIDU HÄÄLEKANDJA

Nr. 3
6. AASTAKÄIK. — MÄRTS 1924

Kasvatusteaduslik ajakiri

„KASVATUS“

Jlhub Eesti Õpetajate Liidu väljaandel 1924 aastal igal kuul (ka suvekuudel) kahe suure trükipoogna suurus.

Sisult tahab „Kasvatus“ kinni pidada võetud sihtjoonest: panna päärõhku **pedagoogiliste, metoodiliste ja tegelikkude koolielu küsimuste lahendamisele.**

Ühe osana on 1924. aastal „Kasvatuses“ välis- ning eelkooli küsimuste lahendamine ning ülevaated sellelt alalt jne.

„Kasvatus“ kaastööliseks on meie silmapaistvamad koolimehed ja teised haridustegelased.

Kuna „Kasvatus“ on võtnud omale laiemaulatusega ülesande, siis peaks teda lugema iga haritud kodanik, kellele on tähtis meie rahva haridusline edu, eriti aga iga õpetaja, kes tahab seista oma kutse kõrgusel.

„Kasvatus“ tellimishind on:

Aastas 500 marka, poolaastas 250 marka, üksiknummer 50 marka.

Tellimisi võtavad vastu kõik postkontorid. Üksikud numbrid saadaval paremais raamatukauplusis.

Endiste aastakäikude hind (kergetes köites):

1919. a. — 120 mk., 1920. a. — 350 mk., 1921. a. — 450 mk., 1922. a. — 450 m.

Suuremal arvul tellijaile 25—30% hinnaalandust.

Eesti Õpetajate Liidu kirjastusel on ilmunud ja saada raamatukaupl.:
Vaateõpetus ehk kodulugu I. J. Kühneli järele tõlkinud K. Mihelson-Silde. Õpetajate palgaseadus.
Vaateõpetus ehk kodulugu II. Ketty Mihelson-Silde. Uuemad voolud kasvatusteaduses, I. Sotsiaalpedagoogika ja individuaalpedagoogika. Prof. Hergeti järele J. Volt ja J—n.
Tarvilik koolivalitsustele! Asutava Kogu poolt 7. mail 1920 a. vastuvõetud Uus kool Belgias. A. Faria de-Vasconcellos'i järele Prantsuse keelest M. Mihelson.
Hvalikkude algkoolide seadus Ühes vabariigi valitsuse poolt 17. sept. 1920 a. vastuvõetud määrusega seaduse elluviimise kohta. L a d u : Eesti Õpetajate Liidu büroos Tallinnas, Rataskaevu tän. 22. Kõnetraat 14-63.
Riigikogu poolt 13. mail 1921 a. vastuvõetud

Et „Kasvatusel“ lugejaid üle maa, on kuulutustel otstarbekohasem paik „Kasvatuses“, eriti kirjastus-, kooli-, ning sporditarvete valmistusäridel ja raamatu- ning kirjastusmaterjaalikauplustel, sest „Kasvatus“ viib nende äriteated otsekohe kõige püsivamaile tarvitajaile — kodumaa koolidele kõigis nurkades. Samuti leiavad — õpetajate valimiskuulutused „Kasvatuses“ kui õpetajaskonna häälekandjas, kõige sündsama kohta.

Kuulutuste hinnad: terve lehekülj—2000 m. 1/2 lehek.—1000 m., 1/4 lehk.—500 m., 1/8 lehek.—250 m. Õpetajate valimiste ja kohaotsimise kuulutused 1/8 lehek. suuruses — 200 mkr. Mitmekordselt kuulutajaile hinnaalandus.

„Kasvatus“ toimetus ja talltus.

Adress: Tallinn, Rataskaevu t. 22, telefon 14-63.

KASVATUS

EESTI ÕPETAJATE LIIDU HÄÄLEKANDJA

Nr. 3.

Märts 1924.

6. aastakäik.

Sis u: Võitlus kodanikuteaduse pärast Saksamaal — H. Leibert. Meie alg- ja keskkooli ajaloo õpperaamatud — J. Adamson. Kodumaa ajalooõpetus ja eelajaloolised mälestusmärgid — H. Moora. Võimlemine Saksa ja Rootsi koolides — K. Hintzer. Nekroloogid. Organisationsioonide teated. Kroonika. Õienduseks. Esperanto alalt.

Võitlus kodanikuteaduse pärast Saksamaal.*)

H. Leibert.

*) Kodanikuteaduse sisu kui ka õppeviisi kohta valitsevad väga mitmesugused ja üksteisest lahkuminevad arvamised. Ühes asjas ollakse aga üldiselt enam-vähem ühesugusel arvamisel; kuigi kodanikuteadus on oma uud- suse tõttu raske õppeaine, on tema õpetamine siiski väga tähtis ja eriti just neis maades, kus on maksma pandud demokraatlik riigi- kord, mis nõuab igalt kodanikult täielikku arusaamist üldistest ühiskondlistest ja riik- listest asjadest ja oma kohuste ausapüüdelist täitmist riigi ja ühiskonna vastu. Kooli pea- ülesanne peaks olema tublisid riigikodanikke kasvatada. Kui meie laiemad rahvakihid saaksid koolist kaasa selgema arusaamise ühiskondliste ja riikliste küsimuste lahenda- mise kohta, ei meil siis võiks nii kergesti aset leida sarnane väiklane parteide nääkle- mine ja „segases vees kalapüüdmise,“ nagu see praegu, kahjuks maad on võtnud.

Alljärgnev kirjatöö, mis õieti esimene pikem sarnane töö meil Eestis on, annab hu- vitava ajaloolise ülevaate kodanikuteaduse maksvusele pääsemisest Saksamaal. Saksa- maalt oleme nii mõndagi omandanud. Ei ole sellepärast huvitusest jälgida võitlust koda- nikuteaduse pärast Saksamaal. Pikemalt koda- nikuteadusest kõneleb E. Õpet. Liidu juha-

tuse kutsel Soome-Ugri hariduskongressil Tallinnas sel suvel prof. dr. P. Rühlmann Saksamaalt, keda seal tähtsamaks asjatundjaks sel alal peetakse ja kelle loenguid Berliini poliitilises kõrgemas koolis („Politische Hoch- schule“) suure huviga kuulatakse.

Toimetus.

Sest ajast kui on olnud rahvaid ja valitsejaid, riike ja valitsusi, on kool ikka olnud valitsuse tähtis tööriist — instrumentum dominationis. Vanal heal ajal, kus olid ainult riigialamad „pii- ratud alamusmõistusega“, kasvatas kool noortsugu sõnakuulmisele ja jumala- kartusele. Kepp hoolitses sõnakuulmise, katekismus jumalakartuse eest; ja mõ- lemad koos — sõnakuulmine ja jumala- kartus olid kindlaks alusmüüriks riigile, kindlustasid ja kaitsesid riigi võimu ja autoriteeti. — Nüüdki veel on inimesi, kes neid vanu häid aegu tagasi igat- sevad — ja kui nad seda igatsust oma mõistusega ei suuda tõendada, siis na- jatavad nad endid „geniaalse Spengleri“ tsiitaatidele.

Ajad on muutunud: alamatest on saanud kodanikud; isevalitsuslistest riik-

kidest — moodsad õigusriigid, isegi vabariigid, kuid kool ei ole mitte ainult jäänud endiselt valitsuse tööriistaks, (mõnikord isegi kaheteraliseks), vaid ta on õieti selleks saanud. Mille eest varemini kepp ja katekismüs hoolt kandma pidid, selle eest peab nüüd kodanikuteadus hoolitsema. Sellepärast on see õppeaine kõikides demokraatlikes vabariikides — tuletagu meele näit. Prantsusmaal ja Schveitsi — muutunud tähtsaks, kui mitte kõige tähtsamaks õppeaineks. Ka Saksamaa on 1918 aastast saadik demokraatlik vabariik ja valitsus tahab selleks kõik teha, et kodanikuteadus kõikides koolides kui sunduslik õppeaine sisse seataks. Kodanikuteadus ehk riigikodanikuteadus on valitsuse ja haridusministeeriumi lemmik, ühtlasi aga ka nende mure- ja valulaps. Kõlab ju üks lause Saksa riigi põhiseaduses § 148 järgmiselt: „Riigikodanikuteadus ja töõpetus on kooli õppeained. Iga õpilane saab koolisunduse lõpetamisel ärakirja põhiseadusest“. — Prof. Bühler ütleb uue põhiseaduse seletuskirjas: „Kui § 148 kindla riigikodanilise kasvatus eest hoolitseb, mis eeltingimuseks on meie rahva suuremale poliitilisele küpsusele, siis tehakse sellega hilja, peaaegu väga hilja, heaks, mis mõõdnud aegadel tegemata on jätetud ja millel nii rasked tagajärjed on olnud“. Eksitakse aga, kui arvatakse, et kodanikuteadus kui õppeaine nüüd alles esineb. Kodanikuteadust õpetati juba enne ilmasõda paljudes koolides; juba enne sõda ei ole vist ühelgi maal nii uskumata ägedalt ja vihaselt selle üle vaieldud, kas ja kuidas riigikodaniline kasvatus ja õpetus koolides tarvitusele võtta tuleb, kui just Saksamaal. Paljudes koolides, iseäranis naiskoolides, kõrgemates edasiharimiskoolides, kutse-, tööstus-, kaubanduskoolides oli kodanikuteadus kui erioõppeaine tarvitusel, — aga õppesihit, ainevalik, meetod olid ja on veel praegugi väga mitmesugused, nii et nende üldine kokkuvõte ja põhjalik kirjeldus peaaegu lähendumata ülesanne on. On lapsik uskuda, nagu nende ridade kirjutajale see juhtus — et paar nädalat hospiteerimist mõnes koolis annab tõeliku ülevaate aine käsitamisest. Kui väga mind ka mõnes

koolis metoodiline külg ei huvitanud, siiski jõudsin lühikese aja jooksul otsusele, et ma selteel kaugele ei jõua, vaid et mul eestkätt vaja on tutvuneda ainesse puutuva kirjandusega, kas või pealiskaudseltki.

Ma loobusin peaaegu täiesti hospiteerimisest ja süvenesin kirjandusse. Mõne nädala jooksul jõudsin ainult õige väikese osaga tutvuneda. Kõige rohkem selgitust leidsin kolmest raamatust, mida ma igaleühele, kui kõige väärtuslikumat sissejuhatust ainesse, soovitada võin. Kõige tähtsam raamat on „Politische Bildung“ Prof. Dr. P. Rühlmann 1907. Verlag von Quelle u. Meyer in Leipzig. Kõige rikkalikumat ja huvitavat faktilist materjaali leidub Prof. Dr. August Messer'i raamatus „Das Problem der staatsbürgerlichen Erziehung“ 1912, Verlag Otto Nemnich Leipzig. Haruldaselt head seletust viimaste aastate tendentside ja voolude üle, põhjalikult läbinõeldud ja valdavaid ettepanekuid annab Prof. Rühlmann'i töö „Wege zur Staatsgesinnung“. (1919. Charlottenburg deutsche Verlagsgesellschaft für Politik u. Geschichte).

Olen enesele eestkätt ülesandeks võtnud anda ainult lühikese ajaloolise ülevaate selle küsimuse arenemisest kunni ilmasõjani. Loodetavasti õnnestub mul käsitada kord seda teemat hiljem süstemaatiliselt ja põhjalikult. Peaaegu 3 aastasada on Saksamaal võideldud kodanikuteaduse sunduslikuks õppeaineks määramise eest, võitlus ei ole tänapäevgi — XX aastasajal — kodanikuteaduse poolehoidjate täieliku võiduga lõppenud. See on tõendus sellest, kui visa on seltskonna vastupanek ideede teostamisel, mille sisenemine tõejõud — igale arusaajale juba iseenesest selge peaks olema. Alles ilmasõja rasked kogemused on Saksa rahvale selgitanud, kui hädaohtlik on poliitilise arusaamise puudumine. Prof. Rühlmann ütleb omas viimases töös „Wege zur Staatsgesinnung“ (lhk. 158)). „Viimane ja kõige sügavam põhjus, et meie sõja kaotasime, polnud ei rahva sõjaline ega majandusline, vaid ainuüksi rahva poliitiline nõrkus, see tõsiasi, et ta sellega leppinud on, et välispoliitiline juhtimine peaaegu ilma

igasuguse vastupanekuta üle on läinud mittevastavatele sõjaväelistele asutustele. Selle nõrkuse pärast on miljonid ohvrid asjata toodud. Rahvahulkade poliitiline koolitamine, poliitilise vastustunde tugevaks tegemine oleks ennast küllalt hästi ära tasunud. Sellepärast on kõige esimene nõue — poliitika teaduslise ravitsuskoha loomine“. Nõnda kirjutab Rühlmann ajalehes „Tag“ 24. juulil 1919 ja nõudis maksuta kõrgema kooli rajamist poliitiliste teaduste jaoks.

Niisugune kõrgem kool on nüüd juba kolmat aastat olemas. Kuulajate arv oli 1922/23 a. — 3361. Paljude väljamaalaste arvustuse järele pakub see kõrgem kool tõesti seda, mis Rühlmann ühes paljude teistega temalt nõudis ja lootis. Poliitiline õpetus, mis kuulajatele osaks sai, oli tõesti puhtteadusline, vastukaaluks õigusega kardetud parteipoliitilisele ühekülgsusele. — Oma referaadis käsitan selle küsimuse ajaloolist arenemist.

Juba 17. aastasajal, kus territoriaalsete vürstiriikide tekkimisel, riigiametnikkude senniaegne puhtteoloogilis — filoloogiline haridus enam ei rahuldanud, kus keegi Pufendorf oma raamatu Saksa riigikorra üle kirjutab, juba sel ajal leiame meie kuulsa Komeeniuse juures esimesi, teadagi väga tagasihoidlikka nõudeid õpilaste majanduslikele ja riiklikele elule kasvatamiseks. Väga mõistlikka mõtteid leiame meie aga juba koolikorraldustes, mis aastal 1642 Herzog Ernst von Gotha käsul ühe koolijuhataja poolt kokku seatud. 1657 a. ilmus selle täienduseks n. n. „Lühike õpetus loomulikkudest asjadest“. Selles töös tutvustatakse last selgel ja näitlikul viisil küla kogukonna mõistega. Selgitatakse mõisteid: pärandatav mõisa, vaba mõisa j. n. e. Kergesti arusaadava näite abil, nagu külakupja valimine arendatakse põhimõisteid: „heal, enamus, partei“.

Herzog Ernst von Gotha kantsler, vabahärra von Seckendorff, kujutas sel ajal omas käsiraamatus „Der deutsche Fürstenstaat“ eeskujuliku riigimehe uut haridusideali. Raamat oli õpperaamatuks vürstide aadelisoost ametnikkudele ja nõudis nende arendamist jumalikkudes, loomulikkudes ja kohalikkudes

õigustes, ilma- ja riigiajaloos, maateaduses, riigiteaduses — poliitikas, kõnekunstis j. n. e. Samasugused nõuded esinevad ka Leibnitzil ja Lockil. Nii nimetatud „rüütlike akadeemiate“ (Ritterakademien) pidid aadeli soost õpilased Rooma õigust, loomulikku- ja rahvaste õigust, peale selle majandusteadust ja poliitikat õppima. Ka loeti ja harutati veel prantsuse ajalehti. Need „rüütlike akadeemiad“ ei püsinud aga kaua. Nüüd hakati ka kõrgemates koolides õpilastele poliitikat, moraali, looduse ja majandusteadust õpetama. Aga need olid eritasu eest antavad tunnid. Juba 1704 a. leiame ühes koolikavas väga mõistliku põhjenduse sarnase poliitilise õpetuse jaoks. „Iseäranis peab Saksa noortsugu juba varakult Saksamaa olukorraga tutvustama, sest häbi on ennem tegemist teha võõraste riikidega kui oma kodumaaga, on vaja tutvuneda kodumaa olukorraga, et aru saada ajalehtedest ja kõigist riigis sündivatest asjadest ja teha kõigi kohta õigeid otsuseid.“

17. aastasajal peeti silmas ainult tulevaste ametnikkude ja ohvitseeride ettevalmistamist. 18. aastasada nõudis poliitilis — majanduslist õpetust juba kõigile õpilastele, sest sel optimistlikul valgustusajajärgul oldi veendunud selles, et kõiki inimesi heaks, targaks ja õnnelikuks võib teha, oletades et inimene „loomu poolest heasüdamline olevus on, kes ennast kujutlustest juhtida laseb“. Oletati, et riik täielikuks muutub, kui kõigile kodanikkudele riigimõiste hästi selgitatud on. Friedrich Suure minister, vabahärra von Zedlitz soovis ühes oma kirjatöös, et juba tolaaegsetes koolides antaks mõningaid teadmisi riigist ja seadustest. Harilikule kodanikklassile nõuab ta sedasama: kohtuseaduste ja riigi põhiseaduste tundmist. Ka Rousseau ei esine ainult individualistina. Tema arvates peab noortmeest seadustega ja riigielu tingimustega tutvustama. Noor riigikodanik peab teiste rahvaste poliitilisi olukordi tundma ja neid võrdlema, et iseseisvalt otsustada ning endale poliitiline ideaal luua.

Niinimetud filantropinistide hulgast käsitab Basedov omas raamatus „Die

Grundbegriffe von Staatssache“ riigielu põhimõtteid, selgitab parlamendi tekkimist ja tema otstarvet, seadusteandmist ja sõjaväe tarvidust, tolliala; seda kõiki teeb ta väga elementaarselt ja näitlikult.

Ka organiseerisid filantropinistid omi internaate kui väikseid kooliühiskonde. Basedov seadis sisse Dessauer'i õppeasutuses kohtu päevad, millest õpilased mõnikord osa võtsid ja oma sõprade kaitsjatena üles astusid. Mõnes gümnaasiumis leiame 18. aastasajal nii nimetatud „ajalehe tunde“. Põhjaliku poliitilise ja majandusteaduslike õpetuse osaliseks said õpilased uutes, vast asutatud reaal- ja kodanikkude koolides (Bürgerschulen). Ühe majandusteaduslike ja poliitilise seminaari (seminarii ossonomici politici) kavas aastal 1740 on ettenähtud järgmised klassid: 1. riikide- ja ajalehe klass, 2. õigus- ja politseiklass, 3. kommertsklass, 4. majandusklass. Tegelikult elus jäi aga sarnase radikaalse kooli kava ainult paberile.

Paljuloetav pedagoogiline töö oli sel ajal Resevitzi oma. Resevitz oli Saksa kirikuõpetajaks Kopenhagenis. Ta nõuab poliitilist õpetust ja seaduste selgitamist. Omi nõudmisi põhjendab ta järgmiste sõnadega: „Kui seaduste kasu laiemalt tuttavaks saab, siis loetakse seda õnneks, et ollakse ülemuse kaitse all. Igal alamal on siis ka rohkem armastust ja aukartust oma isamaa põhiseaduste vastu, ta õpib patriootilisemalt mõtlema ja näitab üles suuremat sõnakuulmist oma ülemate vastu.“ Rahvakoolide tarvis kirjutati isegi sel ajal n. n. poliitilised katekismused, nagu kurikuulus Speyer'i katekismus. Siin nõutakse kui riigikodanlike tarkuse A-d ja O-d vankumata sõnakuulmist armulise riigivalitseja vastu igal ajal ja igas kutsees, sõnakuulmist nõutakse kui jumala käsu täitmist. Maksudest ja väeteenistusest kõrvalehoidmist kirjeldatakse raamatus kui kõige hirmsamat pattu. Karl von Moser nimetab seda katekismust kristlik-vürstliku sultanismuse õpperaamatuks, avaldab seal juures aga patriootilist soovi, et ilmuks ometi kord Saksa kodanikule ja talupojale tõsine poliitiline rahvakatekismus.

Selle soovi teostamine oli ka kuulsale õigusteadlasele Iheringile tema töö kõrgemaks eesmärgiks. Kunni tänapäevani ei ole aga see soov veel Saksamaal teostamist leidnud; südamesooviks oli ta ka kahjuks liig vara surnud Naumann'il.

18. aastasada, nii rikas kui ta ka viljakate äratuste poolest oli, ei andnud ses suhtes ometi tegelikult nii hästi kui mitte midagi. Alles suur prantsuse revolutsioon, inimsoo poliitiline õpetaja, külvas rikkalikult ka sel pedagoogilisel erialal hulga väärtuslikke mõtteid. Rohke lõikusesaak ei ole aga veel tänapäevani varjule kantud. Vana riigi kokkuvarisemine ja uue moodsa riigi ülesehitamine, mis raskete, veriste võitluste läbi sündis, selgitas rahvastele ja valitsejatele riikide ja nende põhiseaduste võimsa tähtsuse. Ajaloolise oleviku suurepärased tõsiasiad vaimustasid inimesi uute julgete ideede avaldamisele. Nüüd kirjutati raamatuid, mis tunduvad meile kui tulevate aastasadade tegevuskavad. See sündis isegi Saksamaal, kus 18. aastasaja lõpul veel armulised maavalitsejad jumala või kuradi armust ohjad tugevasti oma käes hoidsid ja kestva poliitilise vaikuse eest hoolt kandsid.

Esitlen mõned mehed sellest ajast. 1797 ilmus Heinrich Stephani töö „Grundriss der Staatserziehungswissenschaft“ (Riigikasvatusteaduse õpetus). Esimeses jaos käsitleb Stephani lapse — kui inimesekasvatust. Muu seas nõuab ta ka tüdrukuile paremaid koole, avalikke lugemisasutusi ja rahvaraamatukogusid, isegi külades, kui peaksid olema raamatud ja ajakirjad, mis kodanikka igast seisusest tutvustaksid uute seaduste ja asutustega, mis toitu pakuksid südamele ja peale. Ka Stephani püüab koolielu nii organiseerida, nagu oleks ta eelkool riiklisele elule. Seaduste kindlaksmääramine ja käsitlemine pidid õpilastele omaseks saama. Need üliljulged mõtted ja ettepanekud ei leidnud sel ajal loomulikult vastukaja.

Veel huvitavam ja sisukam on Halle pedagoogilise õppeasutuse õpetaja Christian Voss'i raamat. Pealkiri on lühidalt ja selgelt: „Katse kasvatada riigi

jaoks“. Kirjaniku julge avalikkus üllatab meid. Revolutsiooni verised õudused ei röövi temalt usku nende ideede väärtusesse ja ajaloolisesse tähtsusesse, mille eest rahvas ja tema paremad pojad, kahjuks aga ka selle aja kõige halvemad isikud, oma enese ja teiste verd on valanud. Voss kirjutab: „Prantsuse revolutsiooni teene on, et alam eneses inimest on õppinud tundma ja hindama“. Voss näitab, kuidas vägivald — naaberriikide vahelesegamine — võimetu on olnud vabariigi vastu võitlema. Ta teeb selgeks, et politsei määrustega revolutsioonilisi ideeid maha ei saa suruda. Hädaohtlike ideede vastu ei olla ühtegi teist abinõu „kui riigivalitsemist ikka lähemale täielikkusele viia ja alamatele selgitada teatava valitsuskorra paremusi, et nad ära tunneksid ja omalt poolt kergendada aitaksid valitsuse täienemisele püüdmist. Ka nõuab ta, ühes markii Posaga, avaliku arvustuse vabadust. „Alam peab aru saama ja ära tundma, mis riik temale ja mis tema riigile on. Aga kahjuks pole selleks sennine õpetus kaasa aidanud“... „Oma vahekorra ja kohustuste üle riigi vastu teab noorsugu enamalt jaolt väga vähe, tema süda on külm ja hoolimata kõige selle vastu, mis riigi täienemine temalt nõuab, ilma et temale isiklikka eesõigusi lubaks“. Voss nõuab kõlblist ja riigikodanlist kasvatust kõigis koolides ja kasvatusasutustes. Alalhoidlikele võimumeestele ja neile valitsejatele, kes soovisid, et kõik endiselt vana korra juure jääks, kes poliitiliste teadmiste laialilaotamises ainult hädaohtu nägid —, neile andis ta järele mõelda, et poolikud, valesti arusaadud ideed, mis juba rahvamasse hulka teed leidnud, palju kardetavamad on, kui tõsine arusaamine. Tark riigimees peab selgusele jõudma, et mõjuvam on tõe toetamine, kuigi ta selle äratundmist heameelega ei näe.

Vähem tähtis on Karl August von Rade raamat „Inimese kasvatus riigikodanikuks“. Hof 1803. Tema juures leiame sagedasti korratuna mõtte: „Üks raskematest takistustest riigikodanlikul kasvatusel on vanade kirjanikkude lugemine, mis tarvilikuks teeb noorsoole seletust anda vanade rahvaste elu-olu,

kommete, seaduste üle, selleläbi juhitakse õpetaja tähelepanu omalt isamaalt teisale.“ Rade esineb ka nii vabameelsena, et ta juba 1803 a. naistele riigikodanlist kasvatust nõuab, kuigi naised oma füüsiliste ja moraalsete kalduvuste tõttu kõigist avalikkudest ametitest kõrvaldatud on. Riigikodanlist kasvatust nõuab Rade kodanikkudele mitte kui selgitust rahvale, vaid kui kaitset rahva vastu, näeb ta ju oma prohvetliku pilguga Prantsusmaal võidule pääsenud kolmanda seisuse — kodanikkude — taga neljanda seisuse hirmust meduusa kuju pimedast sügavusest üles kerkivat, sellest sügevusest, kus maailma saatust ikka jälle ühe tundmata X-i tahtmisel luuakse. „Juba läheneb, üksikult võttes põlgtust äratav, kuid piirita arvu tõttu hirmus vaenlane, tema nimi on „rämps“ (Pöbel), rahva käärimumaterjaal. See inimkonna jäänus, mille vaatlusel häbi tunned inimeste hulka kuuluda. on juba ammu võimalust oodanud, mil ta kartmata oma elajalikkudele pahedele võib anduda, mil ta oma käed võõra varanduse järele võib välja sirutada.“

Imelik on, et meie niisuguse mehe kui Pestalozzi juures ühtki mõtet ei leia, mis kõneleks kasvatuses riigile. Aga tal on piirita soe sotsiaalne tundmus vaese teadmatuses viibiva rahva vastu. Ühe suurepäralise võrdluse ette toomisega kujutab ta meile pildi rahva vaimlisest väitsusest. Tolleaegne haridusolu näis temale olevat kui suur maja, mille ülemine kord täieliku kunstitööna silmi pimestab, ainult mõned inimesed elavad seal üleval; keskmisel korral elab juba rohkem inimesi, aga neil puuduvad trepid, et ülemisele korrale minna. Kolmandal korral all elab inimeste hulk, kel päikese valguse ja värsket õhu peale samasugune õigus on kui ülemise korra elanikkudel, kuid neid inimesi ei jääta mitte ainult hirmuäratava pimeduse hooleks, vaid nende silmad rikutakse igasuguste sidemete ja pimestavate abinõudega niivõrd ära, et nad ülemisele korrale vaadata ei saa. Pestalozzi kõneleb sütitavate sõnadega rahvahariduse tõstmise eest; kõige haridustöö viljakamat juhtmõtet näeb ta üksiku isiku iseseis-

vusele ja isetegevusele kasvatamises. Sellepärast on ka Fichte õige pilguga Pestalozzi peale tähelepanu juhtinud.

Fichte, filosoofilist ilmakodanikku, aitas parandada ja õpetada Jeena õnnetus, isamaa hirmus saatus lõi temast tuliseima ja sõnariikkama rahvuslase idee prohveti. Seesama Fichte, kes on filosoofilise süsteemi looja, milles julge, tahaks öelda hulljulge vaimuidealism kuulutab usku enesesse ja oma kõikvõimisesse kui ainust ja igavest tõe, heidab oma „Kõnedes rahvusele“ (Reden an die Nation) vaimuvälkusi oma rahva uinuvasse orjusesse mähitud hinge. Need olid välgud, mis Saksa rahvas ilmsuremata, julge tahte äratasid — edasi elada ainult kui Saksa rahvas. Fichte mõtleb kõrgelt omast rahvast, aga veel kõrgemalt Saksa riigist, nagu ta teda vaimus näeb, näha soovib ja nõuab. Ainult uus tõsine rahvusline kasvatus võib rahvast ja riiki päästa, riik on jumalast määratud rahva kasvataja. Ta hüüab: „Riik, kui inimeste erakorraline valitseja ja alaealiste eestkostja, on vastutav ainult jumala ja oma südametunnistuse ees, temal on täielik õigus viimaseid, nimelt alaealisi, nende eneste kasuks ka sundida“. Fichte praktilised ettepanekud olid liiga radikaalsed ja sellepärast tegelikus elus läbiviimata, tahab ta ju poisse ja tüdrukuid nende vanematest lahutada: et nad võiksid üksinda oma õpetajate ja juhatajatega koos elada.

Need asutused peavad, nagu Fichte ise ütleb, moodustama väikesed majandusriigid, mille põhiseaduses olgu tähendatud, et ühtki muud toitu, kehakatet ega tööriista ei tohi tarvitada kui ainult seda, mis õpilaste endi ülesleidus on ja nende poolt iseseisvalt valmistatud. Ka moodsa töökooli põhimõtte leiame meie Fichte juures selgelt välja öeldud. Ta ütleb: „Selle uue rahvuslase kasvatuse peanõue on, et temas õppimine ja töötegemine oleks ühendatud“. Need mõtteteadlaste ja valgustajate äratused olid kui talivilja külv hilisügisel. Kui aga vastik reaktsioon ja restavratsioon — ajalooliselt kahjuks hädatarvilikud — jälle tugeva käega maad mööda lohisivad kindla korra ohjad üles võtsid ja vankrit mitte ainult ei takistanud edasi

veeremast, vaid teda tagasi sõita lasksid — seda kindlat juhtimist toimetas Euroopa vankrijuht Metternich, — siis oli lõpp kõigil ilusatel kavatsustel, mis käsitasid rahvuslist ja poliitilist kasvatust. Julged ideed poliitilisest vabadusest ja valgustusest vajusid jällegi unele paksumesse raamatutesse, mida vaevalt keegi luges, vajusid unele üksikute unistajate päevaraamatutesse, keda ettevaatus sundis vaikima. Nõnda kuidas Circe kord Odysseuse kaaslased oma nõiakepinga rõhkvateks sigadeks muutis, nõnda muutis Metternich oma diplomaatilise nõiakunstiga — oma kurikuulsate Karlsbadi otsustega, kõik tärkavad riigikodanikud jällegi sõnakuulelikkudeks alamateks.

Armuliste maavalitsejate kõikteadmist ja alamate mõistuse piiratud olekut kuulutati jällegi kantslitelt kui poliitilise katekismuse kõige tähtsamaid peatükka.

Isegi niisuguse silmapaistva pedagoogi kui filosoof Herbart'i juures leiame poliitilise vabaduse poliitilise valgustuse üle sarnaseid vaateid, nagu neid ülevalt poolt sooviti ja peale sunniti. Tema poliitiline ideaal on patriarhaalne ainuvalitsusline kord. Ühes 1814 aastal peetud kõnes — vabatahtlisest sõnakuulmisest kui õige kodanikuseisuse põhijoonest — rõhutab kõneleja seda, et täielik sõnakuulmine on kõige esimene ja kodaniku kõige tähtsam kohus. Valimisõiguse maksmapanemisest kardab ta ainult oimavoli tungi kasvamist. Aga kes ei poolda filosoofi sõnu, kui ta ütleb: „Kui on rahval olemas õige ja tugev kohusetunne, siis ainult võib ta anda avaliku arvamise, niisuguse arvamise, mis valitsejaid sunnib seda austama“. Aga mis järgnes siis sellele silmapilgule tegelikus elus, mis järeldasid valitsejad nendest sõnadest? „Rahvas ei ole veel kõlbliselt küllalt kõrgel, ta ei järgne kohusekutsesele, sellepärast on meie kohus oma rahva peastmiseks lugupeetud ja armsa Metternichi järele sammuda“. Ja nad sammusid pimedast peast ta järele: pimedad ja kurdid olid nad aja tormimärkide vastu, kunni aasta 1848 nende sofistiliste põhjuste ämblikuvõrgu lõhkus. Poliitiline liberalism julges jällegi julgelt ja valju-

malt oma häält tõsta. Valgustusaja-järgu talioras võttis soojadel märtsipäevadel jõudu. Sel ajal hakati jälle poliitilise õpetuse andmist nõudma. Kirjutati jällegi mõned poliitilised katekismused, mis aga sugugi kooli jaoks ei kõlbanud. Need ei pakkunud objektiivset asjalikku seletust, vaid kuulusid suuremalt jaolt kirglike parteipoliitilise kihutuskirjanduse hulka. Kartlikult sulus ka kool omad ukSED, sulgusid pedagoogid omad kõrvad uute ideede eest. Ainult siin ja seal ilmus

nõue riigikodanlise kasvatusse järele. Alles siis kui Bismarck'il korda läks tule ja rauaga sakslaste saatuslikumat küsimust lahendada, kui ta Saksa rahvale Saksa riigi ja sellele lisaks veel üldise valimisõiguse kinkis, kui rahvas saavutades poliitilised õigused ka poliitilisi kohustusi kandma pidi, siis alles selgus ka paljudele kõige rumalamatele, et rahvas oma õiguste teadlikuks täitmiseks vajab poliitilist haridust.

(Järgneb.)

Meie alg- ja keskkooli ajaloo õpperaamatud.*)

J. Adamson.

Viimastel aastakümnetel on ajaloo-teadus ja ajaloo õpetamise meetodika tuntavaid edusamme teinud. Esimene, täienes uurimismetoodidelt, tõmbab uued alad oma uuringute piirkonda, kuna viimane esineb uute nõudmistega ajaloo õpetamise suhtes. Ühes sellega on oma sisulist iseloomu muutnud ka ajalugu, kui õppeaine. Kui ennem viimaselt nõuti ainult poliitilise ajaloo edasiandmist, siis nõutakse nüüd nii poliitilise kui ka sotsiaal-majanduslise ja üld-kultuurilise elemendi arvesse võtmist, või isegi esiplaanile asetamist. Ka ajaloo õpetamine ise on raskenenud: peab ju õpetaja arvesse võtma ajaloolise materjaali terves tema mitmekesisuses ja õpilastele arusaadavalt selgitama ajaloo arenemisprotsessi, geneetilist muutumist ja sealjuures neile pakuma võimaluse iseseisvaks vaimliseks tööks. Mõistagi, on ka ajaloo õpperaamatu iseloom materjaali valikult teisenenud. Võib olla, et mõnelt poolt küsitakse, kas on õpperaamat üldse tarvilik? Siiski ei või siin kaht arvamist olla. Õpperaamat on ajaloo õpetamisel paratamata tarvilik. Ta pakub vastavalt ühele või teisele koolitüübile ajaloo kursusse kuuluvat materjaali minimaalses ulatuses ja esineb sel teel kindla ja vajaliku abinõuna, nii ajaloo õppimisel kui õpetamisel. On ju küll

õppeaineid, mille omandamine võrdlemisi vähemal määral vajab õpperaamatut, näit., matemaatika ja loodusteadus (eriti keemia). Esimesele, näituseks, on paratamata tarvilik ainult ülesannete kogu. Niisuguste hulka ei kuulu ajalugu. Ei sisalda ju viimane kuigi suurel määral materjaali mnemoniseerimiseks väliseid vahendeid, missuguseid leiame matemaatilistes distsipliinides numbrite, tehete ja joonistuste näol.

Tihti öeldakse, et hea kool ja hea õpetaja on rahva kõrge hariduslise tasapinna tunnused. Tahaksin öelda, et hea kool eeldab ka head õpperaamatut. Meie riiklik iseseisvus ja meie iseseisev kool pole kuigi vanad. Ainult mõned aastad. See aeg on liig üürike uutele meetodilistele nõuetele vastava õpperaamatu, eriti ajaloo õpperaamatu, välja kujunemiseks. Teiste õppeainetega võrreldes on meie ajaloo õpperaamatu kirjutamine kaugelt suuremate raskustega seotud. Raskusi teeb esiteks asjaolu, et ajalugu kuulub sotsiaalsete teaduste hulka, teiseks puuduvad meil eeskujud kaugelt suuremal määral, kui seda võime öelda teiste distsipliinide kohta. Lääne-Euroopa rahvaste ajaloo õpperaamatutes ja ka käsiraamatutes on nende endi ajalugu loomulikult asendunud ajaloo õpetamise keskpunkti, kuna meie juures see võimata: on ju meie rahva ajaluga üsna vähe seotud üldajalooga ja küllaltki sisuvaene. Eesti

*) Esimesel üleriiklikul ajalooõpetajate kongressil peetud kõne.

kooli ajaloo õpperaamat peab kultuur-rahvaste ajalugu käsitama üldise ajaloo seisukohalt, pühendades üksikutele rahvastele tähelepanu vastavalt nende osale, mis nad ajaloo areenil etendanud. Arusaadav, et niisugusel korral teiste rahvaste käsi- ja õpperaamatud vähe otsekohest tuge meie kooli ajalooõpperaamatute kujunemisel pakuvad.

Meie eksiksime vähe, kui järelmaksime puhtaprioriliselt, et meil meie kooli nõuetele vastav ajaloo õpperaamat puudub. Kui meil tarvitusel olevaid õpperaamatuid lehitseda, siis leiab nimetatud tees konkreetset kinnitust.

Hea õpperaamat peaks vastama järgmistele nõuetele.

1) Tema välimus olgu meeldiv (hea valge paber, selge trükk (inglise), rikkalikud illustratsioonid).

2) Õpperaamatu formaat olgu keskmine (Näit. E. Assoni keskkooli õpperaamatute formaat).

3) Keel olgu laste arenemisastmele vastav ja kujukas.

4) Õpperaamatu ajalooline materjal olgu nii valitud ja käsitatud, et ajaloo arenemisprotsess kujukalt ja arusaadavalt oma mitmekülguses esile tuleks, kusjuures majanduslisele ja ka sotsiaalsele elemendile antagu vääriline koht. Majanduslist külge alla kriipsutades tuleb tugida Saksa ajaloolase Ehrenbergi vaatekohale, mille järele majanduslikel elemendil on „ütlemata suur tähtsus inimesoo arenemisel.“

5) Kodumaa ajalugu esinegu üleüldisega paralleelselt.

6) Materjaali esitamine õpperaamatus sündigu kronoloogilis-progressiivse meetodi järele. Selle meetodi järele on sennini harilikult nii välismaade kui ka Eesti ajaloo õpperaamatute autorid käinud, — on ju ta abil ajaloo evolutsiooni õpilastele kõige kergem ja kõige arusaadavamalt võimalik käsitada.

7) Materjaali käsitamine olgu vaba sihilikkusest, eriti poliitilisest.

8. Õpperaamatus aset leidev materjal vastaku võimalikult kavades ettenähtud õppetundide arvule.

Nimetatud nõudmiste seisukohalt jätavad meie alg- ja keskkooli ajaloo õpperaamatud palju soovida. Esimeste hul-

gast olgu nimetatud J. Jürgensi „Ajalugu rahvakoolidele“ ja J. Sitska „Ajalo algõpetus“, mis koolidele määratud ja koolides ka tarvitusel. Esimest neist tuleb pidada koguni alaväärtuslikuks: välimusest vähe meeldiv, paber, trükk ja illustratsioonid hallid, formaat väikene, poogituna omandab taskuraamatu kuju. Raamatu keel on lihtne, kohati labane ja kuiv, kujukas ja piltlikkus puuduvad täiesti. Elavast jutustusest pole jälgegi. J. Jürgensi õpperaamat sisaldab peaaugjalikult poliitilist ajalugu, faktid ja sündmused külluses, rahva elu-olule vähe tähelepanu juhitud. Ka ei suuda J. Jürgens kronoloogilis-progressiivse meetodi tarvitamisel järjekindel olla. Selles suhtes võib konstateerida üsna tuntavaid defekte.

Lääne-goote nimetab autor ühenduses rahvaste rändamisega, kuid räägib neist ligemalt peale selle, kui õpilased on tutvunenud Karl Suurega ja pealegi ühenduses araablatega peatükis „Mohammedi usk.“ Peatükis „Ida-Euroopa ajalugu kuni XIV a. s.“ kirjeldab autor ka Johan Hirmsa valitsemist, mis teatavasti langeb XVI a. s. teisele poolele. Niisuguseid eksimisi kronoloogilis-progressiivse meetodi vastu võib J. Jürgensi õpperaamatus tihti leida. Kui arvesse võtta asjaolu, et materjal esineb konseptiivselt ja pealegi keeleliselt pool konstateerivas stiilis, siis võib julgesti öelda, et õpilastele on nimetatud õpperaamat raske ja selle materjaali omandamine võib sündida rahvakoolis ainult visa tuupimise teel. Kindlat sihilikkust märgata pole.

Lõpuks olgu tähendatud, et J. Jürgensi õpperaamatule on nähtavasti tuntavat mõju avaldanud nii J. Sitska ja E. Assoni õpperaamatud kui ka M. Lipu kirikulugu.

Palju parema tööna esineb J. Sitska „Ajalo algõpetus“. Ta on juba välimusest meeldivam: paber parem, trükk ja illustratsioonid selgemad (eriti teises osas), formaat pisut suurem kui Jürgensi omal. Keel lihtne, arusaadav, küllalt kujukas ja piltlik. Ka on kronoloogilis-progressiivne meetod järjekindlamalt teostatud ja õppekava ühes seletuskirja meetodiliste märkustega, kuigi vähe, arvesse võetud. Õppekava nõuab,

et meie algkooli ajaloo kursus peab olema episoodiline. Temas võetagu konkreetse vaatlemise alla üldkultuurilisest seisukohast kõige tähtsamad ja olulisemad ajajärgud, kusjuures poliitiline ja sotsiaal-majandusline element olgu esitatud vastavalt õpilaste arenemistasapinnale.

Kahju, et algkooli õppekava arvesse võt on nimetatud töös sündinud küllalt suurte defektidega. Kultuurilisele ja sotsiaal-majanduslisele ja lõpuosas koguni poliitilisele elemendile pole soovitava määral tähelepanu pühendatud. Pealegi seletab J. Sitska omas õpperaamatus parema meelega, mis olnud ja kuidas olnud, aga mitte miks olnud. Ajalooliste nähtuste kausaliteeti näib J. Sitska koguni ignoreerivat.

Vanaaja juures peatades, seletatakse peatükis „Egiptus“ rahvatööst ja teadusest, kuid ei anta vastust küsimusele, miks siis teadused, — täheteadus, geomeetria — just siin edenesid. Föniiklastest räägitakse ainult nii palju, et nad kaubanduse läbi kuulsaks said, raha ja kirjamärgid tarvitusele võtsid. Sellele lisatakse juure, et föniiklastest idapool elas israeli rahvas, kellest piibli-lugu jutustab. Kas siis Sitska arvates „Piibli raamat“, nagu seda tõlgitsetakse usuõpetuse tundidel, israeli rahva kohta puhtajaloolist tõtt edasi annab. Mis öeldud egiptlaste kohta on maksev ka assüürlaste ja babülonlaste kohta; päälegi on nende rahvaste elu-olu juures vähe peatatud. Greeka lugulaulude puhul jäätakse täiesti unustusse rahva elu ja töö kirjeldamine nende ainetel.

Teatavasti pakuvad nimetatud lugulaulud rahva elu-olu kirjeldamiseks küllalt rikkalikku materjaali.*) Sama vähe on tähelepanu juhitud rahva elu-olule ja tööle Ateena õitseaja ja Periklese ajajärgu käsitamisel. Teatavasti oli Greekamaa, eriti Ateena, selleks ajaks naturaalmajanduse ajajärgust väljaastunud ja kaubandus-tööstusajajärku jõudnud. Viimane ajajärk pakub elavat ja kujukat materjaali rahva töö ja tegevuse kirjeldamiseks. Kui arvesse võtta õppekava seletuskirja (lhk. 48), kus räägitakse Ateena rahvakoosolekust, rahvas-

tiku koosseisust, siis oleks pidanud autor Greeka majanduselu juures ka tingimata peatama. Xenofon ütleb: „Riide vanutajad, kingsepad, puusepad, sepad, põllumehed, kaupmehed — neist seisis koos rahvakoosolek.“ Ei saa ju õpilastele kujutada rahvakoosolekut, kui ei räägita sealjuures majanduselist ja neist sotsiaalseist rühmist, kes rahva koosolekutel käisid. Pealegi tuleb silmas pidada, et rahva jõukus on baas, millele tugib tema kultuur ja selle arenemine. Autori väide, nagu oleks Ateenas Periklese ajal 400.000 orja olnud, ei taha tööoludele vastata. Nüüdisaja autoriteetide (Beloch, Meyer, Buseskul j. t.) arvamise järele ei ulatanud orjade arv üle 40-60 tuhande. Ajalooliste greeklaste kultuurile on küll enam tähelepanu pühendatud, kuid siiski vähe: nimetatakse nii templeid kui ka teatreid, kuna näite- ja raidkunstist pole õieti juttugi. Nimetatud üldkultuurilisi elemente rõhutab aga õppekava iseäranis. Aleksander Suure sõjakäikudest jutustatakse küllalt soravalt, kuid kas nende mõjul hommikumaa ka helleniseerus, sellest autor vaikib. Teatavasti tuleb idamaa helleniseerumist tuntavalt arvesse võtta, kui hiljem tahetakse asjalikult peatada araablaste ja risticsõdade tagajärgede juures.

Rooma ajaloo juure üle minnes, peatatakse kõige pealt Rooma riigi tähtsuses. Võib ju sissejuhatusena üht või teist Rooma ilmariigi kohta öelda. Kui tahetakse aga rääkida tõsiselt ilmariigi tähtsuset, siis oleks seda kohasem teha näit. juba Rooma ajaloo käsitamise lõpul kokkuvõttena. Peatükis „Roomlaste elu-olu“, mis napilt, kuid enam-vähem rahuloldavalt kirjeldatud, rõhutab autor kõige pealt roomlaste mehistsust ja ausameelsust ja elu lihtsust, kuid jätab ligemalt ära märkimata roomlastele nii iseloomuliku karmuse ja valjuse. Viimast oleks võinud mõne näitusega illustreerida. Autor tähendab küll, et perekonnaisa sõna pidid lapsed ja orjad ilmtingimata kuulma, kuid ei nimeta, et seda ka naene pidi tegema. Teatavasti seisis ta täiesti oma mehe võimuses. Kui viimane suri, siis läks võim vanema poja kätte. Oleks kerge olnud roomlaste valjust illustreerida, peatades isa võimu tegelikkudel aval-

*) Vaata E. Hsonni õpperaamatu arvustus.

dumisviisidel. Sama ülesannet võib täita roomlaste tuntud jutt väepealikust, kes oma poja laskis surmata selle eest, et ta isa keelu peale vaatamata vaenlasega võitlust algas, kuigi ta selles võitjaks jäi.

Võrdlemisi hästi kujukalt käsitletakse Graechuste reforme. Kahju, et autor jätab tähendamata Graechuste agraarreformi tagajärjed. Õppekava nõuab jutustusi Rooma riigi elust I—II as. p. Kr., (rikkad ja vaesed, lõbustused, tsirkus, kommete langemine), kuid õpperaamatu autor möödub sellest vaikides. Selle asemel jutustatakse Octaviaanusest ja tema tiitlitest (Caesar, Augustus, Imperator), siis tema järglastest äärmiselt kokkusurutult (üks laskis Rooma linna põlema süüdata ja kiusas risti-usku taga, teise ajal, kes hääd armastas teha, hävitas Vesuvius Pompeji linna, kolmas laiendas riigi piire, neljas tõstis Byzantioni päälinnaks ja viies jagas oma riigi poegade vahel ära). Samadel lehekülgedel leiame küll illustratsiooni Rooma kultuuri ajaloost (Rooma turg, suurniku elumaja, Pompeji linna teater, vanaaja teater), ühes paarirealiste seletustega, kuid seda on ikkagi vähe. Illustratsioonid on mõeldavad ainult siis, kui tekstis nende üle on olemas küllalt sisukad seletused.

Keskaega ülemannes, peatab autor kõige pealt kiriku- ja läänioludel ja siis Frangi riigi kujunemise ja Karl Suure juures. Loomulikult peaks läänioludest rääkima peale selle, kui õpilased on tutvunenud Frangi riigi ajaloo, lõpetades Karl Suurega. Vastasel korral jääb feodalismi kirjeldamine nagu õhku rippuma. Feodalismi kirjeldades, seletatakse kuninga ja suurnikkude saatkondadest ja sellest, et viimased mõisaid ja maid lääniks oma saatkonna liigetele jagasid. Kas kuningas sedasama tegi, jääb kirjelduses hoopis lahtiseks. Edasi konstateeritakse, et kuninga võim langes ja suured vasallid hakkasid temalegi vastu, kuid asjata otsid nende nähtuste põhjuste seletamist. Üldse võib öelda, et feodalismi käsitlemine on puudulik. Feodalismi tekkimistingimustest on niisama hästi kui mööda mindud. Ristisõdadest rääkides, käsitatakse vähe nende tagajärgi. Vähe

peatatakse ka keskaja linnade tekkimise juures (3-4 rida), nimelt, et nad on saanud oma alguse turuõigusest. Sellele lisatakse juure turuõiguse mõiste seletus. Nimetatakse Hansa liitu, kui kaua aga nimetatud liit kestis ja mis põhjustel ta tegevus lõppes, jääb autori poolt tähendamata. Nii võib õpilastel arvamine tekkida, et Hansa liit ka käesoleval ajal tegutseb. Igatahes oleks võinud Hansa liidu saatusest juttu teha näit. hiljem ühenduses leidkäikude tagajärgedega. Keskaja vaimuelu käsitletakse, nimetatakse Dantet ja tema suurematest tööd „Jumalikku komöödiat“. Kuid mis mõte on neid ainult nimetada, kui nende juures lähemalt ei peatata. Nimi ja nimetus ütlevad ju õpilasele iseenesest liig vähe. Põhja Itaalia linnu mainitakse esimest korda ainult ühenduses leidkäikudega. Konstateeritakse, et Veneetsia ja Genova asemel tõusid nüüd Hispaania ja Portugali riigid esimesteks kaubitsemisriikideks. Loomulikult oleks pidanud autor neid ja veel teisi linnu nii nimetama kui ka neist ligemalt rääkima juba ennemalt ühenduses ristisõdade ja renaissance'iga. Huvitav on äramärgida, et leidkäikudele on pühendatud 5, kuna keskaja vaimuelule ainult 1½ lehekülge, mille piiris autor räägib ladinakeelest, raamatute kallidusest, munkadest, muinaslugudest, koolidest ja ülikoolidest ja siis humanismist ja renaissance'ist.

Usupuhastuse juures peatades jutustatakse kõlavalt iseseisvas § Lutheri viibimisest Vartburi lossis ja piibli tõlkimisest, mis rahva raamatuks olevat saanud, talupoegadest aga ainult möödaminnes. Üldse ei armasta autor rahva eriklasside ehk kihtide juures peatada, isegi mitte talupoegade juures, kelle püüded ja huvid ajaloolaste enamuse poolt harilikult tõsist ja objektiivset valgustamist leidnud. Talupoegadest räägib autor keskaja algul esimestel lehekülgedel, möödaminnes riivab neid ühenduses usupuhastusega ja lõpuks Prantsuse revolutsiooni eeltingimuste valgustamise juures. Siingi seletatakse peaaegalt rängast maksukoormast, mis talupoegade õlgadel lasus. Kas talupoja seisukord evolutsioneerus, keskajast kuni XVIII. a. s. lõpuni, jääb Sitska

õpperaamatu järgi täiesti tumedaks. Autor räägib maaorjusest kõigil nimetatud momentidel, kuid mis puutub prantsuse talupoegadesse XVIII. a. s. lõpul, (inglise omist rääkimata) siis ei olnud nad teatavasti enam täielised maaorjad nagu autor näib arvavat. Nende peal lasus küll terve rida feodaal-kohustusi, kuid sealjuures oli kaugel suurem enamus neist isiklikult vabad. Valgustusajajärgu käsitamist algatakse sõnadega: „veel sel ajal, kui alles piiramata kuninga võim Euroopa rahvaste peal lasus, hakkasid üksikud vaimukangelased . . .“ Kui nii, siis oleks pidanud autor kas suuremal või vähemal määral enne iseloomustama piiramatut ainuvalitsust, viimase tüübilist esitajat pole ju raske leida. Ka oleks pidanud peatama seisuste elu-olu juures vana korra ajal, nagu seda nõuab õppekava. Vastasel korral jääb valgustusaja geneetiline külg selgitamata ja see ajajärk esineb eelmisist isoleerituna. Valgustajate eneste ja valgustatud ainuvalitsejate juures on konspektiivselt peatunud. Viimastest on nimetatud Friedrich II, Josef II ja Katariina II. Parem juba ühest rääkida ja täielikumalt, kui mitmest ja vähe.

Suure Prantsuse revolutsiooni käsitlemine tahab olla autori nõrk külg. Käsitlus on liig pealiskaudne (revolutsioonile on pühendatud ainult 4, kuna Napoleoni ajale 7 lhk.) kusjuures ebatoed vahelduvad mingisuguse sihiliku antipaatiaga revolutsiooni ja ta tegelaste vastu. Autori arvamise järele on kolmanda ja koguni ka kahe kõrgema seisuse esitajad nendes Bastille äravõtmise tagajärjel tekkinud vaimustuse tõttu öökoosolekul 3. ja 4. aug. vahel tühistanud kõik mõisnikkude õigused talupoegade kohta. Kas siis tõesti ainult vaimustuse tagajärjel? Kas ei mõjunud selleks ka tuntavalt kaasa liikumine, mis talupoegade massides aset leidis ja millega mõisate ja losside hävitamine kaasas käis. Jakobiinide diktatuuri ehk terrori aega ei suuda autor tarvilise külmavere ja objektiivsusega kirjeldada. Siin räägitakse peajaslikult tapmistest ja surmamistest, kus juures mainitud antipaatiat revolutsiooni tegelaste vastu täiel määral avaldub. Kuninga surma-

nuhtlus pannud alguse üleüldisele tapmisele; võimumeesteks olnud jultunud advokaat Danton ja edev Robespierre ja viimase hirmuvalitsus nõretanud verest. Pariisis tapetud ühe päeva kohta 150 inimest, nende hulgas lapsed, rinnalapsed j. n. e.; mõistuse jumalannaks kuulutatud üks kerge eluviisiga naisterahvas; viimaks hakanud Robespierre oma endiseid sõpru maha tapma; kuid ka tema oma tunnike ei olevat jäänud tulemata j. n. e. Kui viimase lause rahva-keelde tõlgiksime, siis kõlaks see küll umbes nii — kuid ka tema lõõg sai täis ehk kuid koer sai koera palga. Kui niiviisi kujutada suuremat ja klassilisemat revolutsiooni, mis Euroopa pinnal aset leidnud, siis peab ta õpilaste hinges tingimata kajastuma mingisuguse moonutusena, vändjas-südamusena. Edasi seletab autor, et Robespierre'i langemisega lõppenud hirmuvalitsus ja võim läinud viie direktori, viiesaja nõukogu ja vanemate nõukogu kätte. Mis jaoks neid üldse nimetada, kui nende juures peatuda ei kavatseta, ega direktooriumi aega ei iseloomustata.

Võrdlemisi vähe andmeid on autor esitanud ka revolutsiooniliste sõdade ajalt ja keisririigi välispoliitika alalt. Nimetatakse näit., et Napoleon on Põhjaltaalia alla heitnud (see on kõik) ja et Suurbritannia riik olnud see, kellest Napoleon ei jõudnud ikka veel jagu saada ja kelle kaubandusele ta katsunud kahju teha. Jutustatakse ka sõjast Venemaaga iseseisvas §, mis kannab järgmist nimetust: „Prantsus Moskvas“. Miks siis Napoleon pidi tingimata Inglismaast jagu saama ja milline oli kontinentaal-blokaadi siht? Nimetatud küsimustele autor vastust ei anna. Ega siis kontinentaal-blokaadi siht polnud lihtne kahjutegemine Inglise kaubandusele, nagu autor omas õpperaamatus näib arvavat.

Edasi (lhk. 50) nimetatakse veel kord Inglismaad koalitsiooni liikmena. Misugust osa aga viimane Napoleoni aegse Prantsusmaa vastaste hulgas etendas, see jääb valgustamata, sealsamas loeme, et kõik tahtsid Napoleoni vägivald alt pääseda. Kuidas nimetud vägivald avaldus, sellest ei kõnelda. Vieni kongressi

juures peatades seletatakse, et valitsejad, kes omad troonid Napoleoni võimu ajal kaotasid, need nüüd tagasi said. Et valitsejad omad troonid kaotasid, sellest aga eespool juttu pole. Napoleoni ajast, Vieni kongressi tegevusest ja selle tagajärgedest saaksid õpilased vististi kujukama pildi kui oleks autor eespool pisutki pikemalt peatanud Euroopa kaardi muutmise juures, ühenduses revolutsiooni ja Napoleoni aja sõdadega. Peale selle jätab autor suurt Prantsuse revolutsiooni ja Napoleoni aega käsitades täiesti nimetamata jakobiinide teenused, valgustusaja esitajate mõju prantsuse revolutsioonile ja viimase mõju Euroopale.

Autori sihilikkus, millest eespool juttu oli, tuleb nähtavale ka hiljem, kui ta peatub tööliste elul Lääne-Euroopas XIX. as. Sotsialismi vastandina võetake individualism ja seletatakse, et viimase järele pole kõik inimesed mitte üheväärilised, vaid ühed on osavamad ja arukamad kui teised, mispärast ka üks teisest ikka ette jõuab ja et andekatele üksikinimestele ei saa edenemise teed kinni panna. Sotsialismi pooldajad aga, nii arvab autor, ütlevad, et inimesed üheväärilisteks muutuvad, kui nad ühesugustes oludes elavad. Muidugi mõista peab ülalseisvast seletusest nähtavasti järeldama, et sotsialistlikus tulevikuriigis välja kujuneb vaimliselt, nimelt vaimliselt, mingisugune keskpärane inimtõug. Siin võib kahte oletada, kas niisugune inimtõug kujuneb sel teel, et andekamatele edenemistee kinni pannakse või sünnib see mingisuguse diffusiooni tagajärjel, mis änderikaste ja andevaeste vahel sotsialistlikus tulevikuriigis aset leiab. Kuidas see tõepoolest sünnib, jääb muidugi autori saladuseks. Teatavasti seisab tähtsamate sotsialismi teoreetikute arvamise järgi sotsialistliku tulevikuriigi ideaal selles, et võimaldataks inimese väljaarenemine maksimaalsel määral. Sotsialistid õpetavad küll ühetaolisusest ja üheväärilisusest, kuid mitte vaimlisest ühetaolisusest. See oleks ju täieline absurd ja käiks looduse seadustele risti vastu. Nii terava erapoolikuse lipu all ei peaks igatahes õpperaamatus sotsialismist ja sotsialistlikust liikumisest kõnelema. Enam objektiivsust! See on nõudmine, millega peak-

sid arvestama kõik autorid vaatamata nende ilmavaatele.

Lääne-Euroopa riikide ajalugu XIX as. käsitletakse üsna lühidalt. See on umbes 2–3 leheküljel kokku võetud ja sisaldab peaausjalikult fakte ja nimesid. Olude kirjeldamine puudub. Õppekava tähendab küll eraldi ära niisugused nimed nagu Bismarck ja Napoleon III, kes oma aja kohta küllalt tüübilised ja kellega ühenduses on võimalik kahe suurriigi ajalugu (ja ka teiste oma) käsitada. See läheb aga autorile vähe korda. Venemaale ja Prantsusmaale XIX as. on iseseisvad §§ pühendatud, kuid viimase juures peatades räägitakse kaugelt enam Saksa-Prantsuse sõjast, kui Prantsusmaast enesest. Seal juures ainult nimetatakse nii Napoleon III, kui ka Bismarcki. Inglismaad ja Saksamaad eraldi ei käsitatagi. Selle asemel on küll viimasele pühendatud paar väärtuslikku lauset, nimelt et Saksa riik keiser Vilhelm II all suurt sõjalaevastikku hakkas ehitama ja oma odava ning alaväärtusliku(?) kaubaga Inglise kaupu ilmaturult välja tõrjuma. Ka rahvusline liikumine, mis Saksamaale XIX as. nii iseloomulik, jääb käsitamata.

Ilmasõja põhjusi ära märkides, peatab autor ainult Eurpopa riikide rühmituste juures, mis tekkisid peale Saksa-Prantsuse sõda, poliitilise tasakaalu kindlustamise otstarbel, kuna majanduslikud põhjused on hoopis unustusse jäätud, kui mitte arvesse võtta lauset, et Saksamaa oma odava kaubaga Inglise kaupa hakkas ilmaturult välja tõrjuma.

Ei maksaks ju majanduslikku külge nii väga karta. Tegelik koolielu on näidanud, et õpilased VI õppeaastal ilma sõja majanduslikke põhjusi, ilma et neile sellest oleks klassis jutustatud, suuremal või vähemal määral juba ise tunnevad. Nad võivad — nähtavasti koduselt omandatud teadmiste põhjal — üht või teist seletada asumaadest, suurriikide kaubandusest j. n. e.

Liig madalasti hinnatakse noorte võimeid, kui arvatakse, et nad causaalsuhetest ei suuda üldse aru saada ja et neile sellepärast peaks seletama mis ja kuidas, aga mitte miks, missugustel põhjustel nähtused aset leidsid.

Mis puutub kodumaa ajaloosse, siis on seda autor käsitanud küll kohati üsna kokkuvõtlikult, kuid küllalt asjalikult ja iseseisvamalt, kui teiste õppe- raamatute autorid. Eesti ajaloo käsita- mine peaks lõppema meie riikliku ise- seisvuse saavutamise ja Asutava Kogu põhjanevate reformidega. Oleks üle- arune peatuda, üksikute ministeeriumide juures, kes nüüdsama võimul püsisid, nagu autor seda teeb. Esiteks ei tunta küllaldaselt nende tegevust, teiseks, kui tuntuks, siis ei suudeta ikkagi soovi- taval määral erapooletu olla nüüdisaja sündmuste suhtes.

Et XIX a. s. üldajalugu on õpperaa- matus puudulikult esitatud ja nimetatud ajajärgule õppetundidel tihti sama sa- tus osaks saab, siis, olgu lubatud vahe- märkusena rõhutada, et see on tunta- val määral õppekava süü. Viimases on üsna puudulikult ära tähendatud aeg Vieni kongressist kunni 70. aastani. Tööliste elu XIX. a. s., Bismarck ja Napo- leon III. ütlevad kindlasti üsna vähe. Pealegi on kaks viimast nime tööliste liikumise ja sotsialismi sappa paiguta- tud, aga mitte iseseisvalt ära tähenda- tud, nagu see kaugelt otstarbekoha- sem oleks olnud.

Kui suures ulatuses ülalnimetatud ajajärku ühenduses kahe nimega käsi- tada, jääb täiesti äratähendamata. Ope- taja ja autor võivad siin teha, nagu nad heaks arvavad. Pole siis ime, kui mõnes vabariigi rahvakoolis VI. õppeaastal aja- loo kursusega juba jõuluks lõpule jõu- takse, nagu seda üks referentidest aja- loo õpetajate kongressil tähendas. Kui õppekava tähe järele käia, siis näib aine-õpetaja seisukoht antud momendil nagu õigustatud olevat. Kui õppekava vähe detailne, siis oleks pidanud sele- tuskiri seda täielikum olema. Seletus- kirja teoreetiline külg on tugev, kuna praktiline õige nõrk, õieti puudub. Kui palju siin tulevik parandusi kaasa toob, on raske öelda — oleme ju meie tuge- vad peajasjalikult teorias.

Lõpuks ei saa tähendamata jätta, et loen oma õpilaste märkuse — siin on vähe sees — J. Sitska õpperaamatu kohta osalt õigustatuks. Õpperaamatu formaat on pisut alla keskmise, lehe- külgi tuleb 4. ja 5. õppeaastale á 83 ja 6-le 104 ühes 81 illustratsiooniga.

Autor oleks võinud julgesti iga õppe- aasta materjaali 10 lhk. ulatuses suu- rendada.

Järgneb.

Kodumaa ajalooõpetus ja eelajaloolised mälestus- märgid.

H. Moora I ajalooõpetajate kongressil ettekantud referaadi kokkuvõte.

Eesti ajalugu on omalt iseloomult mitmeti teistsugune, kui teiste, suurte ja poliitiliselt kui ka kultuuriliselt mää- rajaks olnud rahvaste ajalugu. See, mida meil senni õpetatakse näit. keskaja Eesti ajaloon, on ainult Saksa ordu tegutse- mise ajalugu, Eesti rahvas ei etenda sääl pea mingit osa. See ajalugu on suurelt osalt meile eestlasile vähe täht- sis, samuti tähtsusetu on see üldinimli- kult. Eesti ajaloolisel ajal tuleb valgus- tada võimalikult esimeses järjes meie rahva olukorda ja elu, teiselt poolt, nagu seda eelreferentidest eriti P. Treiberg ka rõhutanud, tuleb meil anda palju suu- rem tähtsus, kui seda muud suurrah-

vad annavad, eelajaloolisele ajale ja seda enam ajalooõpetusel valgustada, sest ainult siin on meil tegemist meie vaba, ise oma saatust määrava rahvaga. Seks tuleb kasutada neid andmeid, mis m. o. muinasteadus selle aja kohta pakub. Selle all ei ole aga mõeldud kõiki peen- susi ja üksikasju, millega tegutseb mu- inasteadus vaid ainult lõpptulemusi, kok- kuvõttes valgustades näit. küsimust esi- mesest asust meie maal, rahva elu- ja elatamisviise teatud ajajärgul (kivi-, pronksi-, rauaaeg) meie maa elanikkude läbikäimist naabritega, nende kultuuri- list järke võrdlemisi naabermaadega, rah- vuse küsimused teatud ajajärkudel, käsi-

telles selle kõrval ka teiste Soome-Ugri alade olukorda. Selle juures ei tohi minna liig üksikasjade ja küsimuste rägastikku, esitada kõiki, uusi ja vanu teooriaid jne., mis ainult segab ega anna lõpuks mingisugust ettekujutust tõelikust seisukorrast. Küll aga tuleks tutvustada õpilasi teatud aegade tüüpiliste tööriistadega, relvadega, riietega, eluhoone- tega, asutusala levinemisega teatud aja- järgul jne., eriti oleks see maksev vii- mase eestlaste iseseisvusaja kohta. Seda kõike ei tohi aga pakkuda kuiva kirjel- damisega, seks tuleb võtta appi hääd pildid raamatuis, seina tabelid, kaardid, udupildid jne. — esimene nõue selle kõige õpetamise kohta oleks piltlikkus. Neid õppeabinõusid peaks valmistama vastavad töökojad, juhatusi võiks anda ülikooli muinasteaduse instituut. Edasi on tingimata tarvilik, et ajaloo õpetajad tunneksid oma ümbruse muinasjäänu- seid, nagu vanu maalinnu, kalmi jne. ja tutvustaksid nendega õpilasi. Samati on tarvilik, et tehes ekskursioone, õpe- tajad tutvuksid enne vastavate alade mui- nasjäänustega. Ülikooli muinasteaduse instituudil on olemas täielikud nimes-

tikud ja kirjeldused kõigi kihelkondade muinasjäänuseist, millega õpetajad võik- sid tutvuda, nad ära kirjutada jne. Selle kõrval oleks soovitatav, et õpetajad aitak- sid koguda uusi teateid veel tundmata muinasmälestusmärkidest ja leidudest, nagu mitmed seda tänuvääriliselt ongi teinud, aitaksid kaitsta olemasolevaid kalmi jne., seletades ümbruskonnale nende tähendust ja hoides ära, et mit- teasjatundjad neid ei kaevaks või hävi- taks. Kõige selle juures võivad olla abiks mõned raamatud, olgugi, et senni meil kokkuvõtlikku ja uut muinasaja ülevaadet veel pole. Raamatuist võiks mainida: Ülikooli muinasteaduse muu- seumi juht (annab väikse ülevaate kogu muinasajast — saada ainult muuseu- milt); E. Laid: Eesti muinaslinnad (Loo- duse kirjastus); Saaremaa ja Muhu muinasjäänused (ilmub „Odamehe“ kir- jastusel ja sisaldab hääd ülevaated, mis ka mannermaad valgustavad). Kunni täieliku ja kokkuvõtliku ülevaate ilmumiseni peaks aga vastava täieliku kursuse korraldama õpetajate suvikur- sustel, see aitaks üle esialgsest raama- tute puudusest.

*****

Võimlemine Saksa ja Rootsi koolides.

K. Hintzeri referaat II. üleriiklikul võimlemisõpetajate kongressil.

Võimlemine, kui üks keha kasvatus- abinõu, on kõigis kultuurriikide kooli- des tarvitusele võetud. Kõik on otsu- sele jõudnud, et meie last kasvatades suurt rõhku lapse kehalise tervise peale peame panema. Õieti kõige tähtsam lapse arenemise järgul, tema arenemise peatingimuseks, on lapse kehaline ter- vis. Et laps kehaliselt areneks, selleks ei ole mitte ainult tähtis toit, puhkus, soodsad elutingimused, nagu puhas õhk, valgus jne., vaid ka teatav liigutuste rohkus. Laps peab omad lihased tege- vuses hoidma, peab neile aga ka tar- vilise puhkuse muretsema, seda suurem on siis ka kasu toidust, puhtast õhust jne. Kuna meil eestkätt kooliga tege- mist, siis peatume ainult lapse kehalise arendamise juures koolis.

Võimlemine, mängud, sport, on abi- nõud, mis kooliealiste laste kehaaren- damiseks tarvitusele on võetud. Kõige kindlama kuju on omandanud neist kolmest küll võimlemine. Viimase kal- lal on kõige rohkem vaeva nähtud, et teda koolile otstarbekohasemaks teha, et tema abil järjekindlalt, sammsam- mult lapse kehalist jõudu, osavust, vastupidavust arendada ja seega üle- üldist kehalist tervist kätte saada. Kuid käsitamise viisides, kuidas kehalist ter- vist kätte saada ja teda alal hoida, on suured lahkuninekid. On kaks pea- voolu, või kaks võimlemise süsteemi, mis meile mõõduandvad võivad olla. Need on saksa „turnen“ ja rootsi „gym- nastik“. Kõik teised süsteemid on nende segu, ega tule sellepärast arvesse võtta,

ühel on ühest, teisel jälle teisest rohkem võetud, kuid midagi iseseisvat, algupäralist pole nad suutnud esile tuua. Ma mõtlen just neid süsteeme, mis kooli võimlemist käsitavad.

Huvitav on juba nende kahe süsteemi tekkimine ühel ajal, kuid täiesti isesuguste vaadete alusel.

Esimesena seab harjutused teatavasse süsteemi, jagab ja korraldab neid sakslane Johann Friedrich Guts Muths, 18. aastasaja lõpul ja 19. a. s. algul. Tema järele võivad olla kehaharjutused kolme liiki:

- 1) Kaheksa päris võimlemise harjutust.
- 2) Käsitöö.
- 3) Mängud.

Kaheksa päris võimlemise harjutust oleksid: 1) hüppamine, 2) jooksmine, 3) viskamine, 4) maadlemine, 5) ronimine, 6) tasakaalu harjutus, 7) tõstmine, kandmine ja harjutused hüppenööri ja loogaga, 8) tantsimine, käimine ja sõjaväelised harjutused.

Selle peale vaatamata, et see harjutuste jaotus praegusel ajal sugugi vastuvõetav ei oleks, leidis ta tähelepanu ja poolehoidu. Edasi annab Guts Muths suure tähtsuse mängudele. Ka tütarlastele soovitab ta oma keha kõvendada, kui mitte just otsekohe võimlemise harjutuste, siis vähemalt jalutuskäikude abil.

Guts Muthsi võimlemist tuleb mõlemate praegu valitsevate süsteemide aluseks pidada.

Tema süsteem ei leidnud sel ajal mitte ainult Saksamaal poolehoidu, vaid ka naabermaades, iseäranis Daanimaal, kus võimlemine esimesena koolides sunduslikuks tehti. Nachtigall, esitades siin Guts Muthsi võimlemist, sai vahemeheks Guts Muthsi ja Lingi vahel, kes ajutiselt Kopenhagenis viibis ja vakklemist õppides ka Guts Muthsi võimlemise süsteemiga tutvunes. Guts Muthsiga käsikäes töötab Gerhard Vieth. Viimane on rohkem teoreetik kui seda Guts Muths oli. Vieth nõuab esimesena võimlemisõpetajalt anatoomia tundmist, see on selle aparadi tundmist, mida ta juhib. Ka jagab Vieth harjutused

tähtsamate kehaosade järele (keha, pea, käed, jalad).

Neile järgnev „Turnvater“ John, keda saksa rahvuslise võimlemise süsteemi loojaks peetakse, tõi rohkem elu ja vaimustust võimlemise seltsidesse (ta oli ka nende asutajaks), kui kooli võimlemisse. Johni läbi rikastus saksa „turnen“ võimlemise riistade kui ka harjutuste rohkuse poolest riistadel. Iga võimleja, kes mõnd uut „numbrit“ oskas ette kanda, võeti vaimustusega vastu ja harjutus ise leidis kohe järeletegemise. John ise ütleb: „Võimata on kindlaks teha, kes ühe või teise harjutuse üles leidis, ta ära proovis, teistele ette kandis.“ Sellepärast pole ka imesamiväärt, kui John võimlemisõpetajalt muud ei nõua, kui seda, et ta eeskujulik „Vorturner“ peab olema.

Suurema tähtsuse omandab aga koolivõimlemises Adolf Spiess. Tema poolt läbitöötatud materjaal, milles harjutused ka tütarlastele ette nähtud, on sennini Saksa koolides võimlemise aluseks jäänud. Spiessi järele jagunevad harjutused järgmiselt: 1) vabaharjutused, 2) rippumised, 3) tugiharjutused ja 4) massilised harjutused. Spiessi süsteem on praegu sakslaste juures põhipanevaks süsteemiks, olgugi et uuemal ajal temasse tuntavaid muudatusi on toodud, on vana vaim siiski valitsemas. Ja sellest „omast“ oskavad sakslased lugu pidada — on ta ju nende iseloomule kohane. Siiski on viimasel ajal teatavat kõrvalekaldumist märgata paremuse poole, ja tehakse uuendusi, hoolimata sellest, et materjaali seks mujalt laenama peab.

Spiessi ja Johni süsteemi käsitatakse praegu kõigis Saksa avalikkudes koolides. Sõda, mis Saksamaale palju pahesid ja raskusi kaela tõi, on suurt hooгу annud seks, et kehalise kasvatuspeale rohkem ja rohkem rõhku panna ja rahvast terveks ja mehiseks kasvatada. Valitsus teeb seks kõik, nii palju kui see on aineliselt läbiviidav. Kõigis Preisi kesk- ja rahvakoolides on võimlemine sundusliku õppeainena õppekavadesse võetud. Nädala tundide arv on 3, kuid kindel püüdmine on seda arvu 6 peale viia, et võimalik oleks iga päev

võimelda. Kuna see praegustes oludes raskusi sünnitab, siis katsutakse nimetatud pahet seega kõrvaldada, et 5—10 minutiline võimlemine neil päevil ette võetaks, mil võimlemise tund puudub. Seda tehakse kas enne tunde ehk siis suurel vahetunnil. Harjutuste arv on muidugi niisugusel korral liig piiratud ja õpilased ei tunne selle vastu suuremat huvi. Nii ei ole see ka läbi löönud. Teine abinõu võimlemise tundide suurendamiseks on mängu õhtupoolikud, ehk koolist ja ülesannetest vabad õhtupoolikud (Schul- und Aufgabefreier Halbttag).

Nimetatud päeval saavad õpilased koolidest varem lahti, samuti ei anta neile järgmiseks päevaks midagi kodus ettevalmistamiseks. Sel päeval, harilikult on see neljapäeval, minnakse välja loodusesse mängima, võetakse pikem jalutuskäik ette, minnakse ujuma, sõudma, talvel kelgutama, uisutama jne. Kuid ka muidu on võimalik võimlemise tunde seks ära kasutada, et ümbruses olevaid võimalusi mänguks ja spordiks, nagu hääd mänguplatsi, liumäge jne. tarvitada. Edasilubatakse ministeeriumi ringkirjas, kus seda olud mitte võimatuks ei tee, kuuendast õppeaastast alates iga nelja nädala kohta üks terve õppepäev suuremaks jalutuskäiguks ära kasutada. Nii hääd kui see korraldus ka ei ole, on ta veel vähem läbi löönud kui teised: ei leidu õpetajaid, kes niisuguste jalutuskäikude korraldamise enda peale võtaksid (näit. Treffn. gym.). Õpilased on sunnitud erandita võimlemisest osa võtma, välja arvatud juhused, kui ametlik arst seda ei luba. Ministeeriumi ringkirjaga 24. I. 20 on võimlemine ainete hulka arvatud, mis hindamise alla käib ja klassist klassi üleviimisel tõsiselt tuleb kaalumisele võtta. Üks hilisem ringkiri toob täienduse, milles selgesti öeldakse, kuidas üksikutel juhustel peab talitama: „On õpilane kehaliselt nõrk ja ka tema teadmised ainult vaevalt rahuldavad, nii et tema üleviimine järgmisesse klassi raskusi teeb, siis on niisuguse õpilase kehalisele kui ka vaimlisele arenemisele kasulik teda teiseks aastaks klassi jätta, ära hoides seega kõike seda, mis niisugune vilets vae-

valine edasijõudmine enesega kaasa toob. On aga õpilane kehaliselt priske ja tugev, siis võib teda julgesti ka nõrgemate teadmistega üle viia ja talle suuremat jõupingutavat vaimlist tööd anda.“

Samuti hakatakse suurt rõhku panna ujumise õpetamisele koolides. Kuid siin teeb raskusi ujumise basseini puudus. Võimlemisõpetajailt nõutakse ujumises ja sõudmises kaunis valjud eksamid, ka seminaari lõpetajad peavad oskama teatavast kõrgusest pea peale vette hüpata. Suvel, kui ilmad ja olud lubavad, tuleb ujumist koolis tõsiselt võtta. Talvel tuleb aga eeltöid teha ja võimlemistundidel ujumist kuival käsitada.

Igal koolil on oma võimlemissaal. Saksa võimlemissaalid on ruumikad, kõrged, kiviehitused. Aknad on ülemises poolseinas, et nad mängude korral rohkem kaitstud oleksid. Ei või öelda niisugusesse suurde ruumi astudes, kus valgus ülevalt alla langeb ja jahe, röskevõitu õhk vastu tuleb, et ülendatud meeolellu satud. Neil saalidel on palju ühist meie Tartu turniselti saaliga Laial tänaval. See on täielik koopia Preisi võimlemissaalidest, tundub aga siiski vähe kodusem ja rõõmsam, vist harjumuse tõttu. Riistade poolest on saalid korralikult varustatud, muidugi Saksa süsteemi nõuetele vastavalt. Suuremalt jaolt on neis 4 rööbaspuud, 4 kangi, 4 hobust, paar kütse, ronimise puud ja köied, rõngad, redelid, hüppeabinõud, puust ja rauast kepid, käsipommid jne. Igatahes kõik, mis süsteem nõuab. Peale hariliku saali sisseseade leidub veel riistu orthopaediliseks võimlemiseks. Seks otstarbekas on ka mõnes saalis 3—4 rootsiseina üles seatud. Viimaseid võimlemistundidel ei tarvitata. Saali üle valitseb „Turnvard“ hoolitsedes saali puhtuse, riistade kõlbulikkuse jne. eest. Ka aitab nimetatud isik võimlemistundidel riistu üles seada, eriti nooremate õpilaste võimlemistundidel. Ka koristab ta tunni lõpul riistad, ning on mõnikord gruppide võimlemises võimlemisõpetajale abiks. Piinlikust puhtusest Saksa võimlemissaalides praegusel ajal

rääkida oleks küll liialdus. Pühitakse samuti kord päevas kui meilgi. Võimlemisõpetajad katsusid küll tõendada, et enne sõda seda iga tunni järele isegi märja lapiga tehtud. Rahvakoolis leidub vähe võimlemisõpetajaid-spetsialiste. Suuremalt jaolt õpetavad siin võimlemist teiste ainete õpetajad nende teadmistega, mis nad seminaarides omandanud. Keskkoolides on spetsialistid ametis. Need on enamasti endised rahvakooli õpetajad, kes võimlemises täiendava kursuse on läbi võtnud, et siis keskkoolides töötada, kus töö paremini tasutakse kui rahvakoolis. Võimlemisõpetajate ettevalmistuseks on sellekohased asutused „Landesturnanstalten“ igas osariigis. Kursuse pikkus on harilikult meestele 7 kuud, naistele 6 kuud. Peale selle on ülikoolide juures kahesemestrilised kursused, millistel üliõpilastel võimalik on oma töö kõrval võimlemisõpetaja kutse omandada.

Nüüdsest peale on kursus „Landesturnanstalt'is“ Berliinis, õigemini Spandaus, 9 kuu peale pikendatud ja asutus kannab nime „Preussische Hochschule für Leibesübungen.“ Vastu võetakse eestkätt seminaristid, kes prooviaasta ära olnud, ja täielise õpetaja kutse omandanud. Ministeeriumi poolt on vastuvõtmise tingimused kui ka lõpetamise korral kursuselase hindamiseks määrused ja sellekohased tabelid kindlasti ette kirjutatud. Toon mõned näitused. Sisseastumisel on alammääraks järgmised nõuded üles seatud:

1. Schwungkippe und Schwungstemme rekil ja partel.

2. Kõrgushüpe hoolauata 130 cm.

3. 2000 m. jooks 8 minutiga.

4. Rinnuli ujumist 20 min. jne.

Kokku 9 punkti.

Nendest võimise proovimistest ripub kursuselase vastuvõtmine.

Lõpetamisel pole asi sugugi parem. On kindlasti ette nähtud, missuguse „numbriga“ ta kangil, rööbaspuil jne. peab hakkama saama. Isegi hindamise tabel on kindlaks määratud. Hüppad sa lõpueksamil kohalt ilma hoota 90 cm kõrgusesse, saad tunnistusel „rahuloldav“, hüppad aga 105 cm. — saad

„hea“, 125 cm. — saad „väga hea — sehr gut“. Peab 3 klm. 15 minutiga maha jooksuma, 30 meetrit vee all ujuma jne. Naistele on nõudmised vähemad, kuid ikkagi samas stiilis. Arusaadav on väikene katse kursustele astumise juures, et mittesoovitavat elementi ära hoida, kuid täiesti mõtetu näib olevat väljalaskmisel niisugune juuksekarva lõhkumine.

Nagu nendest näidetest näha, pannakse nimetatud asutuses väga suurt rõhku kursuselase kehalisele võimisele ja osavusele. Teoreetilistest ainetest võetakse läbi anatoomia, füsioloogia, tervishoid, esimene abi ja võimlemise ajalugu. Igale teoreetilisele tunnile langeb 3—4 praktilist tundi, nii et teoreetilist külge tuleb nõrgaks pidada. Teisi süsteeme ei puudutata. Ollakse ainult omast vaimustatud. Küsimusele, kas te oma õpilasi ka Rootsi võimlemisega tutvustate, vastas õppeasutuse juhataja: „Ja muidugi, kaks korda: esiteks, kui meil ajaloos Lingist jutt tuleb ja teine kord, kui võimlemise metoodikast räägime, siis joonistame Rootsi võimlemise tunni kõveriku tahvlile“.

Arusaadav siis, kui võimlemisõpetajaid sarnaste abinõudega ette valmistatakse, et nad samu abinõusid ka koolis laste juures tarvitavad. Juhtusin Charlottenburgis ühte reaalkooli, kus võimlemisõpetaja parajasti õpilasi katsus nende võimises, et keskkooli lõputunnistusel neid hinnata. Ta seadis hüppepuud ja nõõri 130 cm. kõrgusele ja ütles: „Poisid, nüüd läheb kolme peale lahti.“ Järjestikku hüppasid kõik üle, kel ei õnnestanud, katsus veel teist ja kolmandat korda, ja kui ka siis ei õnnestanud, oli nõrk teenitud. Kes üle hüppasid, neile kergitati nõõri ja poisid läksid „hea“ peale välja.

Üldiseks nähtuseks on Saksamaal see, et seal väga suurt rõhku pannakse kerge jõustikule ja sportlistele harjutustele ja taoteldakse neis suure hoolega ikka suuremaid ja suuremaid lõputagajärgi. Sõnades on nad ütlemata suured rekordide vastased, kuid tegudega toetavad neid igal pool.

Harilik võimlemistunni käik oleks umbes järgmine:

1. Vabaharjutused 10 min.
2. Hüpped 5—10 min.
3. Riista harjutused 20—30 min.
4. Marss, jooks ja väikesed hüppeharjutused 5—10 min.

Ei ole koolil (nagu maal) kangisid ja rööbaspuid, siis on tunni käik järgmine:

1. Vabaharjutusi 10 min.
2. Kerget jõustikku 15—20 min.
3. Mängusid 20 min.
4. Marss vaba kõnnaku ja sirge keha seisaku omandamiseks 5—10 m.

Tund algab lühikeste korraharjutustega, millele vabaharjutused järgnevad. Esiteks antakse kerged harjutused jalgadele ja kätele, niinimetatud „Kopf- und Gliederübungen“. Sellele järgnevad kehaharjutused, „Rumpfübungen“, mis seisavad keha painutamises, pööramise ja väänamises. Siis — harjutused hea kehaseisaku omandamiseks, kuhu kuuluvad Rootsi võimlemisest laenatud selja-, turja- ja kuklalihaste harjutused kui ka pingutavad painutused. Edasi on tegemist iseliiki harjutustega, niinimetatud nobedust või osavust näitavate harjutustega. Eriti armastatakse selle harjutuse liigi all tarvitada püstiseisakust sirgu kehaga ette kätele maha langemist, nii et viga ei saa. Väga tihti ühendatakse need vabaharjutuste liigid ühte kombinatsiooni, mida siis lugemise järele tehakse. Vanemates klassides täidavad vabaharjutuste aset sagedasti kepi-, nua ja käsipommide harjutused. Järgmine harjutuse liik oleksid hüpped, kas üle nõõri, kitse või kasti. Kõige tähtsam osa tunnist langeb aga riista harjutustele. Harilikult tuleb tunnis kahel riistal harjutusi teha, et keha mitte ühekülgsest arendada, nagu nad seda ise tõendavad. Seks on tunnikavas ikka üks rippumise riist, see täh. kus võib rippuda (nagu redel, kang jne.) ja teine tugi-riist, s. t. kuhu keharaskuse kästel olles toetame (nagu rööbaspuid, sadulas hobune jne.). Neile näib, et nad õieti talitavad, sest riistad on mitmesugused, kuid et ühed ja needsamad lihased tegevuses, see jääb kahe silma vahele. Õpilased jaotatakse riistade arvu järele gruppideks ja iga grupp asub ühe pa-

rema eesvõimlejaga temale määratud riista juure. Õpetaja ise ehk siis üks parem õpilane näitab harjutuse ette ja siis minnakse teise riista juure. Lõpuks laseb õpetaja parematel õpilastel vabalt oma äranägemise järele mõnd harjutust ette kanda teiste õhutamiseks, nagu õpetaja ise tähendas, et teistele õpilastele näidata, mis see jõnglane juba kõik ära ei oska teha. Nagu näete, on „Turnvater John'i“ vaim ikka veel valitsemas ja temast lahkuda näib võimatu olevat. Peale riista harjutuste tulevad marss ja jooks ühes väikeste hüpetega, mis õpilastele siin kohal väga meelt mööda, sest riista juures korda oodates on nii mõnelgi igav ja isegi külm hakanud. Uuemal ajal on tunni lõppu paigutatud ka Rootsist laenatud hingamise harjutused. Ilusate ilmadega viibitakse suuremalt jaolt aga väljas, et mängida ja kergejõustikuga tegemist teha.

Niisugune on võimlemine praegu Preisi koolides, seda nõuavad ministeeriumi ettekirjutused.

Ja tõesti, lugupidamise väärt on valitsuse energilised sammud, mis sihitud kehalise kasvatuse paremale järjele tõstmiseks. Tähendasin juba, et Saksamaal õpilaste teadmise-hindamisel üleviimise juures tema kehaline tublidus arvesse võetakse. Nõutakse sõjaajal kartuliväljadeks muudetud mängu- ja spordiplatside kordaseadmist, vanade võimlemisriistade parandamist ja uute juurdemuretsemist, õpilastele soovitakse turniseltsides käimist. Läänud aastal asutati haridusministeeriumi juures omaette osakond, mis noorsoo kehalise kasvatuse eest hoolitsemise enese peale võttis, jne. Ilmus isegi ringkiri nõudmisega, et koolinõunikude ja koolijuhatajate kohtadele ainult niisugused isikud ametisse pannakse, kes heatahtlikud kehalise kasvatuse vastu ja võimlemisega tuttavad on, et nad asja kasuks mõjuva asjatundliku sõna võiksid öelda. Võimlemisõpetajate ettevalmistust pikendati 6 kuu pealt 9 kuu peale ja tulevaaastane kursus on juba 1 aastane. Tervet Saksamaa pääsmist nähakse Saksa rahva kehalises tubliduses. Asi läheb isegi nii kaugele, et vaimulikud selle vaate vastu üles astuvad, rahvale selgeks teha katsudes, et

mitte kehaline tervis, vaid vaimline tervenemine rahva päästab. Nende poolt heidetakse valitsusele ette, et viimane usuõpetuse koolist välja on heitnud ja

kõik keha kasuks teeb. Sarnast hädakisa oli mul juhus Berliini Doomkiriku kantslit kuulda.

(Järgneb.)

Jakob Liivi juubel ja sünnipäev.

28. veebr. s. a. pühitses õp.-kirjanik Jakob Liiv, oma kolmekordset aupäeva: 25. a. ameti, 45. a. kirjaniku ja 65. a. sünnipäeva. Rakvere õp. ühingul ja Virumaa õp. liidul on au sarnast kooli ja kirjanduse põllu veteraani oma ridades töötavana näha. Õp. Jakob Liiv'i viljakat tööd kooli, seltskonna ja kirjanduse põllul kriipsutab alla eriti õpetajate pere. Jakob Liiv'i 65 a. elutööd pole võimalik paari „Kasvatus'e“ lehek. mahutada. Olgu siin kohal toodud mõned read tema eluloost.

Õpetaja ja kirjanik Jakob Liiv, töötamas praegu Rakvere linna I algk., on sünd. Alatskivil. Veskirahva talus 16. veebr. (28.) 1859 a. Isa Penjamin ja ema Marianne, sünd. Priks, olid ametipoollest põllupidajad. Esimese hariduse sai ta Alatskivil Naelavere külakoolis 1870—1874 a. ja Kodavere kih. koolis paremalt selleaegselt õp. Jürgensteinilt 1884—1895 a.; omandas 1879 a. Tartu seminaari juures eksternina õpetaja kutse ja oli 1879 a. Kavastus, Varnja koolis abiõp. 1880—1883 a. Väike-Maarjas kih. Triigi-Avispeal õpetajaks; 1883—1884 a. Uniküla mõisas kirjutajaks; 1884—1886 a. Väike-Maarja kih. Pandiveres õp. ja 1886—1901 a. Triigi-Avispeal õpetajaks. 1901—1913 a. oli ta V.-Maarja alevis raamatukaupmeheks ja 1913—1919 a. Rakvere krediitühisuse kassapidajaks; 1919—1921 a. Rakvere linnapeaks ja 1911 a. nüüdseni linna I algk. õpetajaks.

Seltskonna tegevust algas Liiv varakult; 1880 a. oli ta juba Eesti-Aleksandri kooli V.-Maarja abikomitee kirjatõimetajaks ja võttis osa V.-Maarja kih. kooli asutamist jne. Liiv on osavõtnud V.-M. tuletõrje seltsi, põllumeeste seltsi, laenu-hoiu ühisuse, tarvitajate

ühisuse ja tütarlaste kih. kooli asutamisest, oli 1905—1913 a. põllumeeste seltsi abiesimeheks, näiteseltskonna juhataja ja laenu-hoiu üh. nõukogu esimees. jne. 1913—1915 a. oli ta Rakvere Jakobi põllumeeste seltsi abiesimees. Praegu on ta Rakvere rahvamaja ja haridusseltsi esimees. Kui osav kõnemees on Liiv oma elujooksul sadasid kõnesid pidanud kodumaal ja Peterburis ning Riias.

Kui seltskonna tegelasel ja õpetajal on Liivil, eriti Virumaa kohta suured teened rahvus-kultuurilisel tööpõllul.

Kirjanduspõllul hakkas Liiv 1879 a. peale tegutsema, esiteks ajalehtedes ja ajakirjades. Tema sulest on trükitult ilmunud: lugulaulud: — Kõrbelõvi 1899; Pühakuju 1900; Vaimude org 1910; Põgeneja 1918; Ülemjärve vana 1924; luuletuskogud: Viru-Kannel I anne 1886 a.; Viru-Kannel II anne 1891; Viru Kannel III anne 1894; Leina lilled 1894; Jakob Liivi kirjatööd I anne 1907; Jakob Liivi kirjatööd II anne 1909; näitemängud: Musti lell 1899; Kolmat aega vallavanem 1890; Önnetsijad 1901; Halastaja öde 1904; Ordumeister 1905; Pahased naabrid 1906; Tühjale maale 1907; Pilved 1912; Vare 1913; Obligatsioon 1921; Üst õue! 1921; Marjulised 1922; Kullaketrajad 1923; jutud: Vihud I parmas 1901; Vihud II parmas 1903; Vihud III parmas 1906; Musti lell 1899; Puujala Mats 1899 ja Südame haige 1917 a.

Virumaa õp. ühes kogu õpetajate perega sooviksid oma ridades näha veel kaua aastaid sarnast energilist, mitmekülgset õpetajat-kirjanikku, kui seda on Jakob Liiv. Tehtud töö eest seltsimehelik tänu!

Virumaa õpetaja.

Nekroloogid.

Johannes Õunapuu †

20. veebruaril s. a. pani Läänemaa õpetajate seminaari looja ja esimene juhataja Johannes Õunapuu oma silmad kinni igavesele unele. Elu täis võitlust ja viimasel ajal otse ülejõukäivat energiapingutust on häkki kustunud, nüüd mil seda kõige vähem oodati, mil alles kadunule perspektiivid

Johannes Õunapuu †

hakkasid avanema kord oma töö vilja maitseda. Raske on kõrvalvaatajale ette kujutadaegi kõiki neid ootamatusi ja üllatusi, raskuse ja murepäevi, mis on Läänemaa seminaar toonud tema loojale. Ajalehtede lugejail on meeles, kuidas Õunapuu, peale selle, kui temale 15. detsembril 1920 a. ettepanek tehti, 1. septembril selsamal aastal avada otsustatud seminaari looma hakata, suure energiaga tööle asus. Peale pikemate harutuste koha suhtes langes liisk Uuemõisa peale, 3 versta Läänemaa pealinnast. Et ehituse jaoks häid

teliskiva seekord häkitselt raske oli saada, tõi Õunapuu ühe naaberlinna valitsusel nii ütelda „nina alt“ kivid laevaga ära, kusjuures linnaomavalitsuse esitajail, kes kividega mitmel aastal midagi polnud suutnud ette võtta, aga nende mujaleviimisest siiski teada ei tahtnud, need otse keskvalitsuse sunnitud tuli välja anda.

Krediite ei olnud esialgul pennigi, neid tuli alles nüüd nõutama hakata. Ja Õunapuu oskas neid muretseda. Teda usaldati. Ja varsti hakkasid Uuemõisas lammutamise tööd, aga ka uued müürid hakkasid varsti tõusma.

Kuid see oli kõik alles — osa. Teistel aastatel tuli sootuks uued osad — tiivad — klasside ja võimlemissaali jaoks üles ehitada. Viimane on avar ja ilus ruum, niisama avara näitelavaga, looshidega ja rõduga, mis lööb üle nii mõnegi provintslinna teatri. Haapsalu linn saaks teatri ehitamise muredest lahti, kui ta soetaks linna ja Uuemõisa vahele korralikuma tee, et inimestel igal ajal seda mööda sünniks käia, — mis peaks linnal küll odavam maksma tulema, kui teatri ehitamine.

Ka õpetajate korteriteks ja õpilaste ühiskoduks tuli vanu mõisa hooneid ümber ehitada.

Kuid kool ei ole kool, kui tema seisab koos seintest. Nüüd, kooli ehituse valmimisele lähenedes, tuli ikka ja ikka uusi krediite nõutada kooli sisseseade hankimiseks.

Ja kui nüüd kõik — kuigi peajoonetes, — näis seekord valmis olevat, et kool esialgul töötada võib, olgugi koondatud klasside ja õpetajate arvu juures, — kui möödus ammudoatud ja kavatsatud kooli ehituse sisseõnnistamise päev, 10. veebruaril s. a. jäi Õunapuu viis päeva peale selle haigeks, ja kümnenädal päeval — 20. veebruaril riisus surma meie hulgast, mida tema ammu ette näis aimavat, öeldes: „Ilus on surra, kui oled noor, — kui oled oma võimiste tipul,“ või — „nüüd olen mina oma töö teinud, nüüd võin ma minna.“

Tartumaal, Avinurmes on J. Õunapuu 10. detsembril 1888 a. sündinud.

Isa on ta õige vara kaotanud. Ema on ennast ja oma ainust poega Tartus elades suure vaevaga lihttööga toinud. Poeg Johannes käis teda aitamas korviga töötellijatele tehtud tööd koju viia, mille üle tema seltsilised — Tartu seminaari õpilased — tihti ebasüüdsat nalja heitsid.

Nooruspõlv on Ünapuul olnud sünged ja raske, ja vaevalt on ükski päikese kiir tema noort elu ulatanud sel raskel

ajal valgustama. Palju paremat ei ole temale pakkunud ka mehegi iga, peale tema õnnestunud luigelaulu — Läänemaa Õpetajate Seminaari, mis püsib Haapsalu lahe kaldal väärilise monumendina tema loojale.

Töö oli Ünapuu juhtsõna, seda tegema õhutas ja õpetas ta, ja ta oskas ka tööd hinnata, kõike muud kõrvale jättes.

Õpilaste vastu ühesugune õiglane,

Läänemaa Õpetajate Seminaar (esikülg).

tarbekorral radikaalne, kolleegade seas kui väga hea seltsiline ja koolitöös üldse nii mitmekülgne, kui seda õpetajate seas harva ette tuleb, mis asjaolu on väga tähtis ühele seminaari eesotsas seisvale pedagoogile — niisugusena ei unune Ünapuu meie meelest.

Olgu sulle kerge kodumaa muld! A.K.

Direktor Johannes Ünapuu vabadussõjalasena.

25. veebruaril sängitati maamulda Rahumäel üks kodumaa paremaid poegadest — Läänemaa õpetajate seminaari direktor Johannes Ünapuu. Ennast-salgav töö armastatud kodumaa hääks murdis selle mehe paremas elueas. Direktor Ünapuud tuntakse laiemalt Läänemaa õpetajate seminaari loojana,

kuid vähe teatakse sellest, et kadunud teened on ka Eesti vabadussõjalasena.

Kui 1918 a. detsembri kuus asutati Tallinna õpetajate rood, oli Johannes Ünapuu üks esimesist roodu organiseerijaist. Olles osa võtnud ilmasõjast, võis ta siin teiste õpetajaks hakata sõjakunstis. Seda tegi tema andumusega, olles ergutavaks eeskujuks oma ettevõtlikkuse ja optimismiga. Sõtta minnes võttis ta algusest peale vabatahtlikult osa luuramiskäikudest — ülesanne, mis on küllalt riskantne, kuid mis vastas Johannes Ünapuu ettevõtlikule loomusele. Juba esimene suurem luuramiskäik Que-Pranglis sündis kadunu kaastegevusel. Ööl enne lahingut Kimu talu juures oli Johannes Ünapuu see,

kes ühes nelja teisega — olgu siin nendest nimetatud ka järgmisel päeval langenud Gustav Jürgenson — käis teateid toomas vaenlasest. Kadunu sai nagu luurajate salga alaliseks liikmeks. Kui õhtul pärast lahingut Savioja talu juures Võrumaal, kus mehed terve päeva sügavas lumes lamasid ja liikusid, käsk anti paremal tiival asuvat metsa läbi otsida, siis oli surmani väsinud meeste hulgas Õunapuu üks esimestest, kellel jõudu ja tahtmist jätkus selleks ülesandeks. Hiljem Põdrumetsa talus, keset suurt metsa Rija-Pihkva kivitee läheduses, kus vaenlane öise kallaltungimise toime pani, mängis kadunu külmaverelisuus selle tagasilöömisel otsustavat osa. Õunapuu oli sel silmapilgul eelpostil valvel.

Sõja raskused, eriti külmetamine, mõjusid kadunu tervisele, iseäranis kopsudele nii, et ilmsiks tulid tiisikuse tundemärgid. Mõnistes, Varstu veskil, kus rood pärast Marienburgi puhkusel oli, lahkus Õunapuu sõjaväljalt. Ligi male aasta otsa tervist kosutades, sai raugemata tahe haigusest võitu. Johannes Õunapuu asus jälle oma alalisele tööpõllule, koolitööle ja enesetäiendamisele, mida tegi sama andumusega, kui tööd vaenuväljalgi. Olles kaasa aidanud kodu kindlustusele, võis nüüd kadunu anduda rahulikule ülesehitamise tööle, mis ei andnud mahti enese peale mõtlemiseks.

Kaasvõitlejad mälestavad Johannes Õunapuud vahva sõdurina, elurõõmsa inimesena ja hää sõbrana, alati asjalikuna, otsustes erapooletuna, kelle tegevust juhtis üks mõte — olla kasulik kodumaale.

Sul peab hea olema puhata emakese maa rüpes, keda Sa nii palavalt armastasid. Selle õiguse võitsid Sa oma elu-ööga.

Kaasvõitleja.

Sinaida Jürgenson †.

„Nii ilus on surra, kui oled noor, nii päikesen magama minna. Su ümber on sõprade leinakoor, sa nende südamen igavest noor, said ruttu ju jumala linna“.

(H. Visnapuu.)

Nii laulavad surses noored... Vanadele on raske kuulda sarnast laulu just siis, kui energilist jõudu tungivalt vajab meie Eesti kool. Raske südamega sängitas Rakvere õp. ühing ühe lootustäratava, parema tööjõu koolipõllult maamulda 19. veebruaril s. a.

Sinaida Jürgenson sünd. 19. nov. 1897 a. põllumehe tütreana Rahkla külas, Simuna kih. Virumaal. Õppis Rakveres Dahlmanni alg- ja pärast Zeh asutuse tütarlastekoolis, mille 1915 aasta kevadel lõpetas. Selsamal suvel oli Tallinna linna lastemänguplatsidel mängude juhatajaks ja sügisel lühikest aega ühes sealses erakoolis asetäitjaks õpetajaks. 1916 aast. omandas koduõp. kutse Tallinnas Aleksandri güm. juures. Peale selle oli Rakveres selleaegse ehitusvalitsuse juures ametnikuks. 1919 a. Rakvere linna II algk. õpetajaks ja samal suvel lasteaia juhatajaks.

Oli 1920/21. õppeaastal ka Eesti keele õpetaja kohalikus Saksa güm. Jürgenson oli tegevaks liikmeks Rakvere õp. ühingu, olles 1920 a. ühingu kirja-toimetajaks; võttis osa Haridusseltsi ja Lastekaitse ühingu tegevusest jne. Haigeks jäi noor elujõuline õp. 1921 a. ja lahkus teenistusest 1922 a. juuli kuus. Suri Tartus, 15. veeb. 1924 a., kurgu tiiskusesse.

Isamaa tütar, olgu kerge sulle see muld, mida hellalt armastasid!

A. L.

Organisatsioonide teated.

(Järg).

E. Õp. Liidu asemikkude kogu koosolek.

2) Liidu kirjastustoodete realiseerimisküsimust. Kaunike osa kirjastustooteid on juba realiseeritud, mistõttu Liidu majan-

duksline seisukord tuntavalt paranenud on;

3) Hariduskongressi korraldamise ja haridusliidu asutamise küsimust.

4) Liidu 1924 a. tegevuskava;

5) Ajakirja „Kasvatuse“ suurenda-

mist; 1923 a. tegevusaruande väljaandmist j. m.

Liidu juhatus on 1923 a. jooksul pidanud 36 koosolekut, läbi harutades 140 eriküsimust.

1923 a. kassa- ja läbikäikude aruande ja varanduse seis esitab J. Rummo.

Liidu varanduse seis 21. dets. 1923 a. kinnitatakse asemikkude kogu poolt järgmisel kujul:

Aktiva. — kassa 17.410,87, väärt-paberid (o.-ü. „Töökooli“ osatähed) 5.000, trükipaber 147.000, kaanepaber 7.500, debitor (kirjastustoimkond) 3692,09, liikuv varandus 124.008,50, välisvaluuta 2.920,33, jooksev arve 1.462. *Passiva*— Soomesilla kapitaal 6.320,50, Ühissoome koolik. k. t. 114.268,05, Kreditorid — Eesti Pank 114.731,97, haridusministeerium 126.000, Pilstvere Õp. Ühing 1.500, Tarvatu Õp. Ühing 500, puhtvarandus 311.190,18, bilans 674.510,70.

Revisjoni komisjoni aruande esitab M. Väli.

Aruannete kohta võtab asemikkude kogu vastu järgmise resolutsiooni: asemikkude kogu kinnitab aruanded ja tunnustab Liidu juhatuse tegevuse edukaks nii õpetajate kutsehuvide kui ka kasvatusliste sihtide kättesaamises.

Järgnevad aruanded kohtadelt:

Virumaa Õpetajate Liitu on koondunud 5 ühingat. Ühingute 1923 a. tegevuse tagajärgede kohta puuduvad aruandjal täpsed andmed. Liikmemaksu on saadud umbes 350 õpetajalt. Liikmemaksu sissekasseerimine sünnib koolivalitsuse ja esitajate kaudu kohtadel. Liidu tegevuspiirkonnas on ennast avalikult metsikuks tunnistanud Rakvere naisgümnaasiumi õpetajaskond, peale kolme õpetaja.

Liidu 7-me liikmeline juhatus on aasta kestel 4 koosolekut pidanud, osavõtjate keskarv neist 4 (57%). Asemikkude kogu koosolekuid peetud 3, osavõtjate keskarv 14 (40%). Liidu korraldusel peeti 174 osavõtjaga õpetajatepäev. Selle töökavas oli neli referaati — rahvaluule käsitlemisest koolis, kooli distsipliinist, ühistegevuse õpetusest ja kõh-
listest kasvatusel koolis. Juunis korraldas Liit h-ra A. Luha juhatusel kordaläinud geoloogilise õppereisi Kohtlasse, Ontikasse ja Kundasse. Kulud kandis

maakonnaavalitsus. Liit võttis osa 2-e esitajaga küllasõidust Läti- ja Leedu maale. „Kasvatust“ toetas Liit 10.000 margaga. Kroonikerid on Liidul ja ühinguil määratud, kuid tegevust need avaldanud ei ole. Liit on o.-ü. „Töökooli“ osanik 5-e osatähga. E. Õp. Liidu kirjastustooted on Liidul enamalt jaolt realiseerimata.

Harju maakoolide õpetajate Liit. Koosseisus 12 õp. ühingat 185 liikmega. Asemikkude kogu koosolekuid peetud 4, osavõtjate keskarv 17 — 12-st, juhatuse koosolekuid — 7, osavõtjate keskarv 5 — 5-st. Liit töötas välja ja pani maksma toetuskassa kodukorra. Kassa fondiks määrati 20.000 marka. Koolivalitsust paluti õpetajate ametisse võtmisel nõuda neilt kutse-eeetika tunnistusi. Ühinguil paluti liikmete registreerimisel samuti kutse-eeetika tunnistust nõuda. E. Õp. Liidu kirjastustooted on realiseeritud. Raha on veel saada ainult ühelt ühingu-
gult. Liidul on krooniker. Tema jaoks seati töökava kokku. Õpetajate kodu asutamine pole sennini tagajärgi andnud: puudub maja ja maaala. Liit pidas septembris 2 kongressi Tallinnas organiseerimisküsimuste harutamiseks. Õppe-
reis Saaremaale läks nurja. Ühingud on oma kohused Liidu vastu korralikult täitnud, peale ühe. Liit on õhutanud kihelkondade viisi koolinäituste korraldamist, oma liikmete kutsehuvide eest valvel olnud, osa võtnud riigi hariduskogu, maakonna haridusnõukogu ja E. Õp. Liidu asemikkude kogu koosolekust. O.-ü. „Töökooli“ osatähti on Liidu arvel 5.

Järvamaa Õpetajate Liit. Koosneb 10 ühigust umbes 160—190 liikmega. Tegevus on seisnud õpetajate kutsehuvide kaitsmises, puhkepalga seaduse eelnõu läbivaatamises, vanadele õpetajatele kodu asutamises, õpetajate organiseerimistööl lõpule viimises, ekskursioonide korraldamises, E. Õp. Liidu kirjastustoodete realiseerimises ja kohaliste küsimuste lahendamises. Mis ühe kui teise küsimuse alal kätte saadud, selle kohta puuduvad aruandes igasugused teated. Üksikute ühingute tegevus on kohati intensiivne olnud, kuid mõni ühing on ka õige vähe tegevust avaldanud. Aruandja arvates on Liidu 1923 a. tegevus no:maalne olnud.

Petserimaa Õpetajate Liit. Koosneb kahest liidust: Petserimaa E. Õp. Liit 89 liikmega ja Petseri Vene Õp. Liit 136 liikmega. 5-e liikmeline juhatus koos olnud 8 korda, osavõtjate keskarv 4. Liit on pikemat aega tegemist teinud ümberkorraldamise küsimusega. Kuna maakonnas kahest rahvusest õpetajad, siis otsustasid Eesti ja Vene õpetajad kumbki endale iseseisva ühingu luua. Sellega tõusis päevakorra ühise maakonna liidu olemasolu tarviduse küsimus. Praegu töötab Liit edasi. Peakosolekuid on Liit pidanud 4, osavõtjate keskarv neist 75. Peakosolekute pea harutusaine — Liidu reorganiseerimine. Koolinõunik Usai korraldas valdade järele näitlikud proovitunnid. Nende arvustamine sündis Liidu peakosolekuil. Sarnane näitlikkude tundide korraldamine tunnistati ka tulevikus soovitavaks. Liit on nõudnud õpetajate perekonna abiraha ja ülenormi tundide tasu korralikumast väljamaksmist maakonnavalitsuselt. Sisestulekuid on saadud liikmemaksust à 600 marka liikmelt. Liidu varanduseks on raamatukogu, mis täiendamist nõuab.

Tartumaa Õpetajate Liit. Koosseisus 15 õpetajate ühingut. Liit on tegemist teinud koolinäituste korraldamisega. Maakonnavalitsus määras Liidule seks otstarbeks 50.000 marka. Näitused avaldasid hääd mõju õpetajate ja seltskonna, kooli ja kodu vahekorra paranemisele. Võeti osa küllasõidust Leetu. Liikmete kutsehuvide eest on Liit mõnel puhul välja astunud. Liidul on ruumid Tartu maakonnavalitsuse majas. Tegevuse takistajaks õpetajate laialipaisatud asukohad. Aruandja arvates on Liidu tegevus olnud enam-vähem rahuldav.

Viljandimaa Õpetajate Liit. Koosseisus 8 ühingut. Liikmemaksu ära tasunud 127 liiget. Liit korraldas septembris õpetajatepäeva ja sellega ühenduses õppevahendite näituse. Õpetajatepäeva töökavas olid üldpedagoogilise iseloomuga küsimused ja referaadid üksikute õppeainete käsitamise kohta. Õppevahendite näitusel demonstreeriti abinõusi, mis algkoolile muresemiseks eriti soovitavad. Käsil on Liidu hariduspäeva eeltööd, millest osa võtma kavatakse kutsuda peale õpetajate koolivalitsuse esitajad ja kooli hoolekogude

tegelased. Hariduspäeva töökavas kooli- ja koduõpetusse puutuvad küsimused. Õpetajate kodu asutamiseks on Liit samme astunud, kuid põllutöoministeeriumilt ei ole ta ses asjas sennini vastutulekut leidnud. E. Õp. Liidu kirjastustooted on ühingu vahel laiali laotatud ja osa ühinguist on raha ära maksnud. Liidu märgukirjad maakonnavalitsusele õpetajate 13. kuupalga ja arstiabi andmise asjas jäid tagajärjeta. Kroonikeri pole Liidul korda läinud ametisse seada.

Vene Õpetajate Keskkliit. Koosseisus 8 organisatsiooni. Liikmeid aasta esimesel poolel 195 ja teisel — 175. Tegevuse kohta puuduvad aruandes teated. Tegevuse takistajaiks on olnud aine line kitsikus ja liikmete koormatus tööga.

Tartu Õpetajate Selts. Liikmeid umbes 216. Selts korraldas aasta algul I. üleriikliku eestikeele õpetajate ja II. võimlemisõpetajate kongressi ja aasta lõpul ajaloo õpetajate kongressi. Tallinnas peetud loodusloo ja maateaduse õpetajate kongressi eeltöödest võttis Selts osa. Referaadi- ja kõneõhtuid on peetud 23 mitme kooliellu puutuva küsimuse üle. Õp. Vestbergi juhatusel korraldati Seltsi liikmeile ingliskeele kursused. Küllasõidust Leetu võttis Selts osa oma edustaja kaudu. Novembris toimiti ekskursioon meteoroloogia jaama. Sektsioonidest töötavad Seltsi juures ajaloo-, maateaduse-, käsitöö-, uute keelte- ja võimlemise sektsioonid. Tartu tütarlaste gümnaasiumis ja kommertskoolis ette tulnud vahejuhtumine andis palju tööd seks ellukutsutud juriidilisele komisjonile. Majade ehitamise komisjon lõpetas oma tegevuse, kuna soovijad endile maakrundid Tamme mõisast kätte said. Seltsi lugemislauas on saadaval kõik Eestis ilmuvad ajakirjad ja ajalehed ja mõned Saksa pedagoogilise sisuga ajakirjad. Lugemislauad leidis vähe tarvitajaid. Seltsi 2695-e köitelise raamatukogu täiendamiseks paluti haridusministeeriumilt käesoleval aastal 50.000 marka toetust, kuna Seltsi enda aine line seisukord ei luba raamatukogule suuremal määral kulutada. E. Õp. Liidu kirjastustoodetest on vaevalt üks kümnendik realiseeritud. On hoolitsetud Seltsi ruumide sisustamise eest kodusemaks muutmise mõttes. Ruumid on

koolivalitsuse poolt Seltsil hinnata tarvitada. Teeõhtuid on korraldatud 4. Juhatus koosolekuid peetud 19, üldkoosolekuid 5. Liikmemaks oli I. har. järgus — 360 marka, II. — 300 ja III. — 240 marka. Seltsi tegevus on lasunud üksikute õlgadel. Pole korda läinud suuremat hulka Seltsi liigetest tööle rakendada.

Läbirääkimistel aruannete kohta teeb õp. M. Väli mõningad kokkuvõtted alla kriipsutades üksikute liitude ja seltside tegevuses ja asjaajamises ettetulnud puudusi.

Resolutsioonide vastuvõtmine aruannete kohta jäätakse järgnevas koosolekuks.

Teine päev.

Asemikke koos 18. Juhatab Treffner. Sekretariaati valitakse ärasõitnud P. Pedissoni asemele J. Tamm.

Kuulatakse ära Tallinna ja Narva Õpetajate Seltside tegevusaruanded.

Tallinna Õpetajate Selts. Liikmeid 488. Selts on korraldanud kaks üleriiklikku õpetajate kongressi: loodusloo- ja maateaduse- ja käsitöö õpetajate kongressid. Oli kavatsus Tallinna botaanika-aeda asutada, kuid mõte ei leidnud vastavates asutustes küllalt poolehoidu. Aasta lõpul astuti ehituspeavalitsusega läbirääkimistesse Kadriorus hoone saamiseks sinna ekskursionistide asutamise otstarbel. Põhimõttelik nõusolek ses asjas on ehituspeavalitsuselt saadud. Teostamine jääb 1924 a. tegevuskavva. 24. veebruaril korraldas Selts eelmiste aastate eeskujul teatrites päevakohased pidustused Tallinna koolide õpilastele. Ühenduses sellega on käinud alati vabadussõjas langenud õpetajate ja õpilaste mälestamine. Ajakirjanduse ja seltskonna poolt leidis sarnane pidustuste korraldamise viis õige sooja poolehoidu. Kavatsusel on langenute mälestuse jäädvustamine püsivama mälestusmärgiga graniitsamba näol vastavate pealkirjadega. Platsi saamiseks südalinnas pöörati linnavalitsuse poole. Kevadepäevade lõpul korraldati ühes koolivalitsusega koolidevaheline võimlemispidu umbes 1500 õpilase osavõttel. Selts algatas „õpetajate maja“ ehitamise mõtte. Esialgsete kavatsuste järele peaks see olema suurem hoone südalinnas, milles

peavarju leiaksid kõik õpetajaskonna huvides töötavad ettevõtted ja organisatsioonid. Maja ehitamine nõuab raha ja aega. Teostamist võiks ta leida sel määral, millisel õpetajaskond ja laiemad kihid mõtte omaks võtavad ja teda toetavad. Oma liikmeile võimaldas Selts „College“ lahkel vastutulekul hõlbus-tatud tingimustel loenguist osavõtmise. Soovijaile korraldati õp. V. Vaheri juhatusel ja hoolel Esperanto kursused. Astuti samme pedagoogilise muuseumi raamatukogu juure ilukirjanduse osa alale jätmiseks, kuna linnal kavatsus oli seda osa linna avaliku raamatukogu külge liita, mistõttu õpetajaile ilukirjanduse saamine raamatukogust tuntavalt oleks raskendatud. Linnalt paluti 10% palgakõrgendust õpetajaile linnateenijate palga tõstmise puhul — tõsteti palka 5%. Kõnekoosolekuid korraldatud kolm. Osa võeti neist loiult. Juhatus koos olnud 14 korda, läbi harutades 42 eriküsimust. E. Õp. Liidu kirjastustoodet Seltsil realiseerimata.

Üldiselt on Seltsi tegevus eelmise aasta omast veidi loium olnud. Üheks loiduse põhjuseks tuleb kahtlemata lugeda asjaolu, et nii Seltsi juhtivad jõud kui üksikud liikmed liiaks tööga koorimatud on, mis neilt võimaluse võtab aega Seltsi tegevusele pühendada.

Narva Eesti Õpetajate Selts. Liikmeid 60. Peakosolekuid peetud viis, osavõtt rahuldav — 30—40 inimest. Tegutsesid õpperaamatute hindamise, ekskursionistide vastuvõtmise toimekonnad ja võimlemise sektsioon. Kõneõhtuid korraldatud 7. Kavatsusel laulukoori ellukutsumine. Vehekord koolivalitsusega ja teiste organisatsioonidega hea, kuid linnavalitsusega pole kõige parem. Paljud õpetajad töötavad teistes seltsides, mistõttu Õpetajate Seltsi tegevus loium. Selts kasutab linna raamatukogu ruume. E. Õp. Liidu kirjandus enamalt jaolt realiseerimata. Aruandja ennustab Seltsi tegevuse elavamaks muutumist.

Seega on tegevusaruannetel lõpp. 16-st organisatsioonist on aruannetega esinenud 11. Aruanded jäid ettekandmata 5 organisatsioonil: Läänemaa, Valga, Võru ja Saaremaa Õpetajate liitudele ja Pärnu linna Õpetajate ühingul.

K. Treffner ja J. Annusson leiavad,

et aruanded ei ole küllalt täpsed ja ülevaatlikud.

J. Alver tähendab, et aruande andmise tähtaeg on veel ees, kuna tegevusaasta veel lõppenud pole.

J. Rummo ütleb Valgamaa Õpetajate Liidu kohta, et see enda kohustusi E. Õp. Liidu vastu väga loiult täidab — ei vasta tihti isegi Liidu juhatuse järelepärimiste peale.

Peale mõttevahetusi aruannete kohta võtab asemikkude kogu järgmised resolutsioonid vastu:

Liitude ja iseseisvate ühingute aruandeid ära kuulates konstateerib asemikkude kogu:

1. 16-st Liitu kuuluvast ühingust esinesid oma aruannetega ainult 11, mida kurvastavaks nähtuseks tuleb pidada.

2. Ühingute ja liitude läinud aasta tegevuses üldist edenemist märgata ei ole. Väheste ühingute kõrval, kus tegevus enam-vähem rahuloldav, on suurel arvul ühinguid, kus tegevus väga loid on olnud, mis isegi nii kaugele on läinud, (nagu Valgamaa Liidus) et ei esitata oma kirjalikke aruandeid, vaatamata Keskliidu juhatuse mitmekordsete nõudmistele peale.

3. Tallinna Õpetajate Selts ei ole läinud aasta asemikkude kogu otsust Liidu pedagoogilise kirjanduse realiseerimise asjas senni osaltki veel täitnud, mida asemikkude kogu Tallinna ametvendadele meele tuletab.

4. Asemikkude kogu avaldab soovi, et tulevikus liitude ja iseseisvate ühingute aruanded, mis asemikkude kogus ette kantakse, oleksid täpsemad ja paremini väljatöötatud, sisaldades ka statistilisi andmeid.

E. Õp. Liidu eelarve aasta muutmise kava harutamisel tekitab mõttevahetusi aruannete andmise tähtaeg. Peale läbirääkimisi määrab asemikkude kogu aruannete esitamise tähtaegadeks linna ühinguile 1. oktoober ja maakonna liitudele ning ühinguile 1. ja 15. oktoober. Teistes punktides võetakse kava, mis Liidu poolt aasta lõpul organisatsioonidele saadeti, ettepanud kujul vastu.

E. Õp. Liidu 1924 a. tegevuskava esitab Liidu sekretär J. Rummo. Tegevuskava kohta ilmus „Kasvatuse“ eelmises numbris J. Rummo'lt kirjutus.

Läbirääkimistel tegevuskava üle peatatakse mõne punkti juures. Muuseas leiab J. Annusson, et kongresside korralduses peaks töökoondussüsteem läbi viidama. Eeloleva eestikeele õpetajate kongressi ja kasvatusteaduslise nädala peateemiks tuleks võtta algõpetus üldiselt. Asemikkude kogu kinnitab E. Õp. Liidu 1924 a. tegevuskava.

Eeloleval suvel Leipzigi korraldatavast õpetajate konverentsist otsustakse informatsiooni otstarbel osa võtta.

E. Õp. Liidu ja „Kasvatuse“ eelarved kannab ette J. Rummo. Liidu eelarve on seatud 1924 a. esimese seitsme kuu jaoks bilanseerudes 1.031.729,56 margaga, kuna „Kasvatuse“ 1924 a. eelarve 1.135 106 margaga tasakaalu on viidud.

Mõttevahetusel eelarve kohta tähendab õp. Raudsepp, kas Liidu juhatuse ei esineks haridusministeeriumile soovialdusega, et ta oma laenu 126.000 marka maha kustutaks, mille peale J. Annusson tähendab, et ministeeriumil sarnast võimalust ei ole.

Õp. Raudsepp arvab, et võiks „Kasvatuse“ hinda ametiasutustele ja võrastele tõsta, kuna E. Õp. Liidu liigetele see endiseks jääks.

J. Rummo vastab selle peale, et võrreldes teiste ajakirjadega sünnis pole praegu „Kasvatuse“ tellimishinda tõsta, kuna riiklist toetust 1924 a. loodetavasti suurendatakse. Hinnatõstmise küsimus võiks tulevikus harutusele tulla, rippuvalt Liidu majanduslikust seisukorrast võlgade tasumise ja varanduse realiseerimise mõttes.

P. Raudsepp soovib, et „Kasvatuse“ välimus peaks ilusamaks muudetama, samuti tuleks sisu illustreerimise peale mõtlema hakata.

J. Lang tähendab, et „Kasvatuse“ korrektuur viimasel ajal palju soovida jätab — leidub õige palju eksitavaid vigu.

E. Õp. Liidu 1924 a. liikmemaks määratakse J. Rummo ettepanekul järgmiselt: I. haridusjärgu õpetajaile — 120, II. — 100 ja III. — 80 marka,

Kirjastustoodete realiseerimise tähtaega otsustatakse pikendada 7 kuu peale.

Asemikkude kogu kinnitab E. Õp. Liidu ja „Kasvatuse“ eelarved ühes J. Rummo eeltoodud lisandustega.

Valimised. Vene Õpetajate Keskliidu esitaja teatab, et neil soov on oma esitajat E. Õp. Liidu juhatuses näha — see võimaldaks neile kontakti hoida Eesti õpetajaskonnaga. Vene esitaja soovib, et neile võimalus antakse omalt poolt edustajat E. Õp. Liidu juhatusse delegeerida, ilma et ta asemikkude kogu poolt vormiliselt valitud oleks. Koosolejate poolt tähendatakse, et Liidu kodukord seda ei võimalda ja asemikkude kogu valmis on Vene Õpetajate Keskliidu poolt ettepanavat kandidaati valida.

Valimistele asudes otsustab asemikkude kogu sennist E. Õp. Liidu juhatust paluda enda kohuseid edasi täita, peale Vene õp. esitaja V. Sokolov'i. Seega on Liidu juhatus endine 1924 a. 1. augustini, kuna Vene Õpetajate Keskliidu esitajaks pr. Dormidontova valitakse. Ühtlasi otsustakse Vene Õp. Kesklidule teatada, et nad informatsiooni otstarbel oma esitajad igal ajal E. Õp. Liidu juhatuse koosolekuile võivad saata.

E. Õp. Liidu revisjoni komisjoni volitusi pikendab asemikkude kogu samuti 1924 a. 1. augustini.

Asemikkude saatmine riigi- ja omavalitsusteenijate Keskliitu jäetakse Liidu juhatuse hooleks.

Eeltoodud otsuse põhjal on E. Õp. Liidu juhatuse ja revisjoni komisjoni koosseis 1924 a. I. poolel järgmine:

Juhatuses: E. Martinson, A. Janson, M. Wälbe, J. Rummo, G. Stahlmann, J. Unt, H. Utso, J. Kana, J. Kents, K. Treffner ja J. Dormidontova.

Revisjoni komisjonis: N. Neuhaus, V. Kutschinski-Poska, M. Väli ja L. Raudkepp.

Õpetajate kutse-eesitaja ja omavaheliste kohtute korra kohta annab selgitust J. Piiskar. Kõneleja toob ette need motiivid, mis õpetajate kutse-eesitaja määrustiku ja omavaheliste kohtute korra väljatöötamisele on sundinud, selgitab põhialuseid, millistele omavaheliste kohtute kord rajatud ja momente, mis karistuste määrustikus tabatavateks olnud.

Asemikkude kogu avaldab soovi, et Liidu juhatus kohtute korra ja kutse-eesitaja määrustiku paljundaks ja kohtadele laiali saadaks, et järgmisel asemikkude kogu koosolekul ses küsimuses lõplik seisukoht võtta.

E. Õp. Liidu toetuskapitaali kodukorra kohta esineb aruandjana J. Piiskar.

Ettekannet ära kuulates tunnistas asemikkude kogu toetuskapitaali asutamise põhimõtteliselt tarvilikuks. Ühtlasi palub asemikkude kogu Liidu juhatust toetuskapitaali kodukorra kava liikmeile kättesaadavaks teha, eelarve ja kapitaali kogumise kord esitada lõpuliikumiseks vastuvõtmiseks järgmisele asemikkude kogu koosolekule.

J. Rummo teatab, et järgmine päevakorra punkt — o.-ü. „Töökooli“ tegevusülevaade ära peab jääma, kuna aruandja ilmunud pole. Mõttevahetusel „Töökooli“ tegevuse kohta leiab J. Annusson, et suureks tegevuse takistajaks on kapitaali ja tellimiste puudus. J. Wälbe leiab, et koolid vähe informeeritud on „Töökoolist“ ja tema tegevusest.

Koosolekul algatud küsimuste all puudutakse pensioni-seadust, mis praegu Riigikogu vastavas komisjonis on ja loodetavasti 1924 a. I. poolel Riigikogus lugemisele tuleb.

Lõpuks avaldab asemikkude kogu tänu Liidu juhatusele tehtud hoolsa töö eest.

—m.

Valgamaa õpetajatepäev.

Õpetajatepäev peeti Valgas 1. ja 2. märtsil. Et 1. märtsil „päevast“ osavõtjad õpetajad koolitööst vabastati, siis oli õige rohkel arvul õpetajaid maalt ja linnast kokku kogunud. Koosolekut juhatasid dir. T. Grünberg ja dir. Reisenbuk. Esimesena refereeris Valgamaa koolinõunik A. Kõiv ainekst «*Meie koolide pedagoogiline seisukord*». Referent andis kujuka pildi Valgamaa koolide sisemisest elust. Üldiselt olevat märgata koolitöös tuntavat edu. Ainult kooli kasvatusline külg ei nihkuvat edasi. Õpetajad pidavat ennast ikka ainult õpetajaks ja mitte kasvatajaks. Ei huvitavat kasvatuslised küsimused ja sel alal ei täiendatavat endid. Ainukeseks hääks nähtuseks, mis tulevikuski lootust annab, on see, et Valgamaal ülekaal meesõpetajatel on, kuna teistes maakondades sellest asi halvem olla.

Üksikuist õppeaineist kõneldes, konsulteeris referent erilist edu ema- ja võõrais keelis, matemaatikas, koduloos

(mis vahel muutuda küll lobisemiseks); iseäranis hääs seisukorras olla maa algkoolides võimlemine (?), sest õpetajad oskavad väga hästi korraldada pinkide vahel mängu jne. Ajaloos, laulmises ja papptöös olevat töötamine ühekülgne.

Kõneleja tõi huvitavaid andmeid läinud aasta õpilaste edasijõudmisest, võttes seda protsentides. Nõrku (täiesti ehk üksikuis aineis) olla õppeaastate järele: I — 27%, II — 31%, III — 34%, IV — 31%, V — 35,5%, VI — 31%, VII — 42,5%, VIII — 37%, IX — 51%, X — 12%. Vene ajal ei tohtinud üle 25% nõrku olla, kuna nüüd, kõneleja arvates, ei olevat 30% mitte palju (võib kahelda!).

Üksikute koolide töötamist võttes, olevat Valgamaal nõrku koole 9%, kuna mõnes maakonnas olevat neid rohkem; kunni 40%.

Teisena refereeris hra A. Vibo «Koolide majanduslisest olukorrast».

Hra Vibo, kui Valgamaa harid. osak. juhataja, tõi ülevaate, missuguses seisukorras majandusliselt koolid Valgamaal on. Häid koolimaju ei olla sugugi. Paljud koolid töötavad mõisate härrastemajades. Need aga vajavat suuremat remonti. Keskvalitsus toetavat koolide ehitamisi ja remonteerimisi Tallinnas ja Tartus, kuid kaugemale ei küünivat. Valdade poolt olla siiski viimasel ajal elavust märgata ja nõutavat suuremaid summe laenuna koolimajade ehitamiseks. Õppeabinõude muretsemises olla ka koolid viletsas seisukorras ja tänavune halb aasta ei andvat selle paranemiseks lootust.

Et aeg hiline, ei saadud läbirääkimisi avada, olgugi, et õpetajaid eriti õppeabinõude muretsemine huvitas.

1. märtsi õhtul oli poeglaste gümnaasiumis õpetajatele kooli-kino demonstreerimine. Seks puhuks oli kooli-kino juhataja, õpet. B. Grünberg muretsevad kohased filmid: Montessoori laste- ja taimete kiirendatud kasvamine. Suure huviga vaadeldi tähendatud pilte ja leiti kino koolides suureks abimeheks õpetajaile.

2. märtsil refereeris Võru õpetajate seminaari direktor Johan Käis ainest «Õppetöö rajamine eksperimentaalse pedagoogika alusele». Kõneleja tähendab, et aastat 2—3 tagasi oli igal pool õpeta-

jatepäevade päevakorras „Töökooli küsimus“. Räägiti sellest palju, kuid tegelikult ei leitud võimalusi praeguses oludes seda teostada. Töökooli eeltöona olgu õppetöö rajamine eksperimentaalse pedagoogika alusele. Töökooli põhimõte nõuab, et koolitöö keskkohaks oleks eestkätt laps ise. Üks suurem häda on, et õpetaja ei tunne ehk vähe tunneb lapse hingeelu. Juba lapse füüsiline arenemine tõendab, et tal peab ka teistsugune hingeline laad olema kui täiskasvanutel. Lapse hingeelule vastavalt peabki õppetöö korraldatama.

Esimene koolitöö ei pea palju lahku minema lapse kodusest elust. Ka siin olgu mäng esikohal. Esimesel kooliaastal ei ole veel lastel kindlat vaatepunkti: vaadeldes asju, nimetab ühe osa siit, teise säält. Sel ajal ei või lastelt nõuda loogilist kirjeldust. Selle vastu on nendel tugev fantaasia, nad oskavad asju personifitseerida. Ruumilised mõisted on ka ennem kättesaadavad, kui ajalised. Eelkooli astmel õpib laps pilti tundma, pärast oskab juba pilti lugeda, kuid puudub veel perspektiivist arusaamine. Lapse teadmisi peab kogemuste varal täiendama. Seda tuleb teha vaatluste kaudu. Asjade omadusi ei pea veel seletama. Klassifitseerimine ja defineerimine peab esimestel aastatel üldse ära jääma. Kõlblised ja usulised mõisted on lapsel nõrgad, — neid ei saagi algkoolis käsitada. Otstarbetu ja asjatu on koduloos, päälegi alguses sugulus-mõistete selgitamine, nagu onu, lell, tädi jne. Lastel on ikka konkreetne ettekujutus, mitte abstraktne. Lastele koduloos seletada „ühistegevust“ on võimalik ainult tegelikult ühistegevust korraldades; „seltsitegevuse“ selgitamiseks asutatagu lastest selts.

Lapse tundeid ja tahteid ei või õpetaja poolt soovitud suunas avalduma sundida. Kui küsida 1-se aasta lastelt „kas on õuna pildil“, siis kindlasti ühed ütlevad, et on, kuigi ei ole. Sellepärast ei pea mitte kunagi algatama küsimusi „kas“ga. Selle asemel võib ütelda „vaadake sinna“ jne.

Lõpuks tähendab referent, et kui on silmas peetud laste psühholoogia ja huvi, siis on töökooli põhimõte saavutatud.

Teisena refereerib Tartu õpet. semi-naari õpetaja Fr. Puusepp: «*Kirjalikud tööd*».

Eesti keele õpetamine on raske, — peab kunstnik olema, kui seda hästi teha. Raskendavad seda tööd asjaolud, et puuduvad kohased raamatud, alatine õpetajate vahetus, õpetajate puudulik eesti keele oskus jne. Soovitav oleks, kui 4., 5. ja 6. õppeaastal õpetaks eesti keelt ainult eesti keele õpetaja. Mitte see ei ole tähtis, et palju kirjalikke töid teha, vaid see, kuidas neid teha. Ära kirjutamist tähtede viisi ei tohi lubada. Teisel õppeaastal tuleb harjutada häälikute välteid tundma. Väldete selgitamiseks on soovitatav võtta niisugused jutukesed, kus esilduvad kõik kõvaduse välteid. Lõpu „t“ ja „d“ peab lahendama küsimuste varal. Õpilased kipuvad väga sisuvaeseid kirjalikke töid tegema. Tarvis äratada ka ilutunnet ilusate näidetega kirjandusest. Selleks on soovitatav lasta õpilastel kirjanikkude töist ilusamad ja paremad kohad välja otsida ja välja kirjutada. Üksikuid kirjatöid tuleks klassis parandada ühiselt, paremaid töid ette lugeda, õpilaste lugemismaterjaali korraldada ja süsteemi viia.

Läbirääkimistes puudutakse veel mõningaid küsimusi õigekirja ja kirjaseadmise alalt.

Üldiselt peab ütleva, et iga referaadi järele tekkisid ülielavad vaieldused. Ainult ajapuudusel pidi neid lühendada. Õpetajad leidsid, et sarnased lühikeseajalised „päevad“ toovad rohkem elavust ja on kasulikumad, kui mõnenädalised kursused. Oleks soovitatav, kui maakonnalisi õpetajapäevi rohkem kui üks aastas peetakse.

Lõpuks lauldi hümni, ja õpetajad lahkusid rõõmsas meeleolus.

Valgamaa Õpet. Liidu asemikkude kogu aastakoosolek peeti 1. märtsil.

Läinud aasta Liidu tegevust raskendas asjaolu, et liidu liikmed — ühingud — ei andnud tarvilisi teateid. Ühingud omakorra kaebasid leiguse üle ühingute tegevuses. Viimasel ajal on hakatud referaat-koosolekuid pidama (Helmes, Valgas) ja osavõtt neist on kohe tõusnud. Loodetakse eeloleval aastal elavam tegevust. E. Õp. Liidu pedagoogiline kirjandus, mis pidi läinud aastal

realiseeritama, on otsustatud ühingute vahel ära jaotada, kuid mõned ühingud pole niikaugele saanud, et selle Valgast ära viiks.

Möödunud aasta kassa sissetulek oli 16.193 marka ja väljamiuek 12.773 marka. Kassas raha 9000 marka.

Uude juhatusse valiti: dir. T. Grünberg, õpetajad J. Palvadre, J. Saarman, J. Illison, Anton ja Peep. Maakonna haridusnõukokku õpetajad J. Illison ja J. Saarman.

-re.

Võru Õpetajate Ühingu tegevusest 1923. a.

Ühingul oli aasta algul 67 liiget, lõpul 76. Ühingu piirkonnas on praegu 7 õpetajat, kes Ühingu liikmeteks ennast üles andnud pole, kuigi neile ettepanek tehti liikmeteks astuda.

Juhatuse koosolekuid on aasta jooksul peetud 16, millest kõik juhatuse liikmed korralikult on osa võtnud. Tähtsamates küsimustest, mis juhatuse koosolekutel harutati, oleks nimetada: kõnekoosolekute korraldamine Vabariigi aastapäeval 1923 a., ja rahvahääletamise puhul. Siis on õige mitu koosolekut pühendatud kad. õp. Abeli hauasamba küsimusele. Hauasammas on praegu küll kohal, kuid bareljeef on ikkagi veel valamata, sest sennini ei ole korda läinud kohast vormi teha ja — pääasi — valamist korralikult läbi viia. Nüüd on lootus kevadeks ka bareljeefi kohale saada. — Õpetajate ekskursioonist võtsid Ühingu liikmeid 12 osa; neile anti 5000 marka toetust Ühingu poolt. Käidi Tartus, Emajõe ja Peipsit mööda Vasknarva, säält Narvoovat mööda Narva, Narva-Jõesuho, säält merd mööda Oru lossi alla, kust jala läbi Toila, Ontika, Järve mõisa Kohtla põlevkivi kaevandusse, mindi säält raudteel Rakveresse; Rakverest käidi veel Kunda tsemendivabrikus. Teekond lõppes Tallinnas laulupeol. — Aasta jooksul on Ühingu oma pedagoogilise sisuga raamatukogule aluse pannud. Põludisid on jõutud korraldada 1. Eesti Õp. Liidu pedag. kirjanduse realiseerimisest on Ühingu vastavalt liikmete arvule osa võtnud. Iga liikme käest võeti selleks 165 marka laenuks; ainult 6 liiget on kategooriliselt ennast laenuandmisest lahti ütelnud. — Ühingu on Võrus püstitatava Vabadussõjas langenute

mälestussamba hääks 1500 marka annetanud ja Dr. Kreutzwaldi mälestuse jäädvustamise seltsi liikmeks astunud.

Üldkoosolekuid on peetud 3, kus harutusel olnud VI üleriikliku õpetajatekongressi, I Eesti Hariduskongressi kavad ja saadikute valimine kongressidele. Ka on olnud üldkoosolekul harutusel vabadosõjas langenud kapt. Vreemanni mälestussamba püstitamise küsimus, mis aastakoosolekul 2. märtsil 1924 a. eitavalt otsustati.

Liikmete osavõtt Ühingu tööst on olnud leige. Üldkoosolekutest on osavõtnud 30—40%, üldisest liikmete arvust. Liigete leige osavõtu tõttu on ka ühingu tegevus raskendatud. Iseäranis suuri raskusi sünnitas pidude korraldamine tegelaste puudusel. Ka liikmeraha sissekasseerimine on suuri raskusi sünnitanud. Mõned on liikmeraha ainult 1923 a. II poole eest ära maksnud.

Üldine kassaläbikäik 64.628 marka 50 p., ülejääk 1924 a. 2828 m. 50 p.

— Kr. —

Kroonika.

Soome-Ugri II. hariduskongressi asjas.

Hiljuti saatis Soome-Ugri II. hariduskongressi korraldav toimikond koolivalitustele järgmise kirja:

19, 20. ja 21. juunil s. a. peetakse Tallinnas Soome-Ugri II. hariduskongress, mille sihiks on Soome-Ugri sugulusrahvaste üksteisele lähendamine nende vaimlise kultuuri saavutuste vastastikuse tutvustamise teel.

Kuna kool üheks tähtsamaks vaimlise kultuuri teguriks on, kuulub loomulikult kongressi töö kavasse temast osavõtivate rahvaste koolioludega vastastikune tutvustamine. Seda kavatsetakse teha, korraldades Eesti, Soome ja Ungari koolide näitused, kus oleks esitatud nende maade õpilaste töö saavutused, kui ka kooliolusid illustreerivad diagrammid ja graafilised kujutused.

Et koolinäitus Eesti koolioludest võimalikult täieliku ja igakülgse ülevaate suudaks pakkuda, peaks ta olema sisuliselt ülevaatlikult korraldatud ning oma ulatuse poolest — ülemaaline.

Sellepärast pöörab Soome-Ugri II. hariduskongressi korraldava toimikonna juhatus Teie poole palvega üldtähendatud koolinäituse korraldamiseks oma kaasabi mitte keelata. Selleks oleks tarvis:

1) Et teie viibimata oma piirkonnas töötavaid koole üles kutsuks esinema oma tööde väljapanekutega üleriiklikul koolinäitusel.

2) Et teie oma piirkonnas üleriikliku koolinäituse ettevalmistava astmena korraldaks kohalikud koolinäitused. Kõige

kohasem aeg selleks oleks 31. maist — 1. juunini s. a. Tegelikult õppetöö katkestamiseks koolides sel ajal ja selleks otstarbeks on haridusministeeriumilt luba küsitud ja ka saadud.

3) Et Teie kohalikest koolitegelasist moodustaks näituse toimikonna (-nad) ning neile ülesandeks määraks:

- a) Teie piirkonnas töötavate koolide tööde näituse (-ste) korraldamise,
- b) Viimaselt riiklikule näitusele Tallinna saadetavate eksponaatide väljavaliku ning nende sinna ja siit tagasitoomise,
- c) oma esitaja kaudu osavõtmise üleriikliku näituse korraldamise tööd.

4) Et Teie kohaliku näituse korraldamisest, eksponaatide Tallinna ning siit tagasi toimetamisest tekkivad kulud lahkesti oma kanda võtaks.

Koolielu illustreerivad diagrammid ning graafilised kujutused, niihästi kogu riigi kui ka üksikute linnade ja maakondade ulatusel, valmistab ja paneb näitusel välja Riigi Statistika Keskbüroo. Kui aga Teil peaks mõnesugused Teie piirkonna kohta käivad kooliolu valgustavad andmed ja materjaalid käepärast olema (näituseks kooli võrgu kohta), siis oleks nende saatmine üleriiklikule näitusele kõigiti tervitatav.

Et ajavõitmise mõttes soovitatav oleks kohalikkude näitustoimkondadega otsekohest ühendust pidada, palub kongressi toimikond Teid võimalikult pea teatada viimase moodustamisest ja tema koosseisust Teie piirkonnas. Kongressi

toimkonnal on praegu väljatöötamisel üksikasjalik juhatuskirikohalikkudele näitus-toimkondadele ja koolidele, mille ta neile kohe pärast valmisaamist kätte saadab.

Kongressi korraldavad toimkond loodab, et Teie tema ettepanekuile häätahtlikult vastu tulete ning kõik teete, mis Teie võimuses, nende teostamiseks.

Toimkonna juhataja **G. Ollik.**

Sekretäär K. Õunapuu.

Usuõpetajate kongressi kavatsusel.

Teiste eriõppeainete õpetajate kongresside eeskujul kavatsevad usuõpetajad eeloleval suvel endi üleriiklist kongressi pidada. Asja algatas Tallinna Õpetajate Seltsi vastav sektiioon. Praegu peetakse läbirääkimisi Tartu usuõpetajatega kongressi aja ja koha asjus. Arvamised kalduvad sennapoole, et kongress soovitam on Tartus suve keskpaigas pidada. Tartlased ongi moodustanud korraldava toimkonna prof. Kõpu ja Rahamäega eesotsas.

*

Võimlemise ja matemaatika õpetajate kongressiks

24. ja 25. apr. s. a. ei leidnud haridusministeerium võimaliku olevat maaõpetajaid koolitööst vabastada, põhjendusena tuues asjaolu, et maal koolitöö kestvus nii kui nii lühike on. Kuuldavasti jääb võimlemisõpetajate kongress pidamata.

*

Suvised edasiõppimise kursused õpetajaile

korraldab haridusministeerium ka tänavu. Neist peetakse: lühikeseajalised *pedagoogilised kursused* algkooliõpetajaile Tartus, Viljandis, Pärnus ehk Võrus.

Täienduskursused Tartu ülikooli juures alg- ja keskkooliõpetajaile ühiselt ja keskkooliõpetajaile eraldi.

Keelekursused keskkooliõpetajaile Inglisekeeles 2. astmel Tartu ülikooli juures.

Keelekursused aineõpetajaile (Inglisekeel) Tartus, Tallinnas ja Pärnus.

Saksakeele kursused Tallinnas ja Tartus. *Saksakeele täienduskursused* algkooliõpetajaile Kuresaares ja Rakveres.

Laulu- ja muusikakursused Tallinnas.

Koolikäsitöö-kursused Tartus.

Usuõpetuse kursused algkooliõpetajaile Tartus ja Tallinnas.

Eesti keele ja koduloo kursused Võrus. *Eesti keele kursused venelastele* Narvas ja Petseris.

Õppevahendite valmistamise kursused Haapsalus.

Peale nende on haridusministeerium kohustanud koolivalitsusi sunduslikka kursusi korraldama õpetajaile neis aineis, milles nad endid nõrgad tunnevad.

*

Toetusena eriainete õpetajate kongresside

ja 2. kasvatusteadusliku nädala korraldamiseks on haridusministeeriumi summases ettenähtud 150.000 marka.

*

Üleriiklikku rahvaülikoolide päeva

kavatseb kokku kutsuda Tallinna rahvaülikoolide Selts.

*

Riigi ja omavalitsusteenijate pensioniseadus

on riigikogu rahaasjanduskommisjonis 2. lugemisel vastu võetud. Lähemal ajal loodetakse sellega komisjonis lõpule jõuda. Pensioni väljateenimise vanuseks jättis komisjon 60 aastat, kuna neile, kes Eesti valitsuse ajal pensioni välja on teeninud, 55 aastaselt õigus jääb pensioni saada. Haiguse, vigastuste ja koosseisude vähendamise pärast teenistusest vabastatuile ei ole need vanadusmäärad maksvad.

Hiljutisel riigikogu komisjonide esimeeste koosolekul riigikogu esimehe juhatusel tunnistati tarvilikuks riigikogus enne suvist töövaheaega läbi viia teiste seaduste hulgas ka riigi- ja omavalitsusteenijate pensioniseadus.

*

Koolimajade ehituslaenu määrused

vaadati hiljuti haridusministeeriumi nõukogus lõpulikult läbi. Lähemal ajal on loota nende maksmapanemist.

*

Kevadised noortepidud ja koolinäitused.

Tallinnas korraldatakse eelmiste aastate eeskujul kohalikke koolinäitusi 30. ja 31. mail, õpilaste üldlaulupidu 29. mail ja koolidevaheline võimlemispidu 1. juunil.

Rakveres peetakse 31. mail ja 1. juunil 4. ülevirumaaline lastelaulupidu. Sel-

lest võtavad osa 55 lastekoori 2308 lauljaga, ette kandes 26 laulu.

Pärnumaal on koolivalitsus soovitavaks tunnistanud noortepühi juuni algul pidada. Ettevalmistusel on seal kihelkondlised ja ülemaakondlised noortepidud.

*

Tallinna pedagoogiliste kursuste päev peetakse 6. aprillil, 21. algk. Raua tän. 31. Päeva eesmärgiks on kindla sideme loomine kursuste praeguste ja endiste õpilaste ja õppejõudude vahel. Päeva kavas — pedagoogilis-metoodilised referaadid, ühine lõunasöök ja õhtul pidu.

*

Tallinna Õpetajate Selts korraldas oma liigete hulgas *ankeedi korteriolude kohta*. Trükitud ankeetlehe küsimused tungivad õige üksikasjadesse sellel alal. Ankeetlehe kaudu saadud andmeid tahtakse kasutada vastavatele asutustele õpetajate korteriolude selgitamiseks.

*

Tallinna konservatooriumi riigistamise küsimus on hariduskomisjonis põhimõttelised vaieldused väljakutsunud ja teata-

val määral küsitavaks saanud, kuna see riigilt õige suuri summe nõuab — isegi rohkem kui tehnikumi ülalpidamine, mille õpilaste arv tuntavalt suurem.

*

Kuna Tallinna koolides õige palju kehvu õpilasi on, kes kõige muu kõrval ka alatoitluse all kannatavad, siis kogub koolivalitsus nüüd andmeid õpilaste toitmise olude üle eesmärgiga nende parandamiseks samme astuda.

*

Dr. Akeli kabinetis on *haridusministeerina* töötamiseks oma nõusoleku andnud *prof. Rahamägi*. Prof. Rahamägi töötas mõne aja Saaremaal kirikuõpetajana, kust ta Tartu ülikooli juure teaduslisele tööle asus. Selle tulemusena kaitses ta hiljuti ülikooli juures oma dr. theol. väitekirja.

*

Läänemaa õpetajate *seminaari direktoriks* on surma läbi lahkunud J. Õunapuu asemele sennine Võru seminaari juhataja *J. Käis* haridusministeeriumi poolt määratud.

Õienduseks.

„Kasvatuse“ eelmises numbris ilmunud R. Reimann'i artiklis „Kirjanduse õppimisest algkoolis“ leiduvad järgmised eksitavad trükivead mida toimetus lahkesti vabandada palub:

33 lhk. I v. 1. rida ül.	säeb	pro	säeb
34 „ I „ 22. „ alt	koguda	„	kogeda
„ „ II „ 2. „ ül.	3)	„	2)
„ „ „ 14. „ „	moraale	„	moraali
„ „ „ „ „ „	viind	„	viid
„ „ „ 18. „ „	algus-	„	alguse
„ „ „ 26. „ alt	Teosis	„	Teoses
35 „ I „ 15. „ ül.	kiindimustunde	„	kiindimustunde
36 „ II „ 10. „ „	teosid	„	teoseid
38 „ II „ 27. „ „	lootuslaule	„	looduslaule
„ „ „ „ „ „	eleegijaid	„	eleegiaid
39 „ I „ 22. „ „	haaraka	„	haarava
„ „ „ 29. „ „	Pää rõhk	„	Päärõhk
„ „ „ 19. „ alt	mängib	„	mõjub
„ „ II „ 15. „ ül.	vahele jäänd: „Vabadus ja surm“, „Inimese vari“, „Popi ja Huhuu“ tõelisuse.	„	varasemaist
„ „ „ 13. „ „	varaseimast	„	varasemaist
40 „ I „ 1. „ „	××	„	××
„ „ „ 3. „ „	×××	„	×××
„ „ „ 5. „ „	××××	„	××××
„ „ „ 14. „ „	vaimude	„	vainude
„ „ „ „ „ „	kvanditeetilisest,	„	kvantiteedilisest
„ „ „ 27. „ „	rütmi	„	riimi
Mitmes kohas	Kreutzvald	„	Kreutzwald.

Esperanto alalt.

Esperanto keele õpetus Eesti koolides.

Esperanto liikumine laste seas pole väljamaal enam mingi uudis. Meie ajakirjandus on mitmel puhul teateid toonud laste elavast osavõtust Esperanto õppimisel (kursustel ja koolides) Saksas, Inglismaal, Bulgaarias jm. On isegi juba lastekirjandust kirjastatud, näit. „Kahupea Kaarel“ — „Maks ja Moorits“ on teoksil. Jlmub Prantsusmaal nägus piltajakiri noorsoole „Esperantita Junularo“.

Aprillis, 1922 a. kuulsa „Institut de Jean-Jaques Rousseau“ juures Genfis peetud üleilmsel pedagoogilisel Esperanto kongressil, millest osa võttis üle poolesaja õpetaja 28 maalt ja 16 riigi ning 25 üleilmsel tähtsusega organisatsiooni (Rahvaste Liit, Punane Rist jne.) esitajad, — leiti, et Esperanto silmapaistev ei ole mitte ainult rahvaste rahu saavutamise abinõuna, vaid eriti just pedagoogilisest küljest: laps, kes koolis aasta, kaks Esperantot õppinud tungib palju paremini oma emakeele olemusse, temas ärkab tugev ja õige keeleinstinkt. See avaldub emakeele puhtamas hääldamises, sõnade valitumas tarvitamises, täpsemas tutvumises sõnatähtendustega, selgemas arusaamises grammatika mõistest. Esperanto tunnustati konverentsil väärtuslikuks abinõuks õpilaste geograafiliste, ajalooliste teadmiste ja isegi kõlbliste tundmuste süvendamisel. Õpilastel on võimalik selle keelega juba aastase õppimise järel vaimu arendavasse kirjavahetusse astuda võõraste maade noorsooga. „Ühe aasta jooksul õpilased võivad omandada niisugust osavust Esperanto keeles, missugusele jõuda päris võimata on kolme-aastase õppimisega mõnes teises keeles“.

On kahtlust avaldatud, kas konverentsi eriti viimane väide ei põhjene ehk liialdaval vaimustusel. Kuid siin tuleb rõhutada konverentsi suurt tõsidust ja asjalikkust ning käsitatud rohkete materjalide ametlikkust. Töögi sündis tähtsa eriasutuse valju kontrolli all. „In-

stitut de J. J. Rousseau“ autoriteet on kahtlemata suur.

Kuid „oma silm (ja kõrv) on kuningas“. Tallinna linna II. algkooli poolt 1. märtsil korraldatud Esperanto eeskavaga õpilaste-õhtul võis suurimgi skeptik veenduda Esperanto õpetamise võimalustest ja soovitavusest lastele koolides. Ei ole liialdus ütelda, et kuulaja jahmatama pani see elegantne voolavus ja soravus ning selge hääldamine, millega kaheteistkümne-, kolmeteistkümne-aastased tüdrukukesed raskemaidki ülesandeid ilulugemise, näitemängu ja koorilaulu (juh. n. H. Valdman) alal esinesid. Lapsed, kes vaevalt ühe aasta seda keelt õppinud. See räägib selgemalt rahvusvahelise keele kasuks kui kümme kõnet ehk sada muid argumente seda suudaksid.

Isegi Daani esperantlane, kes — juhuslikul peatusel siin õhtul viibis — oli üllatatud, nähes seda suurt tööd, mis lapsed siin nagu mängides olid hiilgavalt korda saatnud.

Pea agaraks algatajaks ja tegelikuks korraldajaks oli sama kooli õpetaja n. E. Lübek, kelle juhatusel praegu II. algkooli kolme klassi parkümmend õpilast vabatahtlikult Esperanto keelt õpivad.

Kokkuvõttes võib öelda, et see esimene katse Eestis Esperanto keele õpetamisega koolis hästi õnnestanus tuleb pidada. Soovitame tõsiselt edasipüüdjaile õpetajaile sellest tarvilikke järeldusi teha; ise õppida seda keelt ja lapsile edasi õpetada, vabatahtliku ainenä. Eesti õpetajad võivad, kui nemad aga tahavad, sel alal teiste maade õpetajaile isegi teejuhtideks saada, sest kuigi keele õpetus juba üleilmses raamides sünnibki, ootab selle ala metoodiline külg veel palju korraldavat, loovat tööd. Kas tahab meie õpetajaskond sel õpealal „esialgu“ tummaks pealtvaatajaks jääda? Teistest maha jääda? Seda näitab tulevik. Kuid algus on tehtud. Seda tööd peaks jätkama. Tulevik on Esperanto päralt, selles meil enam kahtlust ei tohi olla.

H. Pahl

